

Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων
Σχολή Οικονομικών και Διοικητικών Επιστήμων
Τμήμα Λογιστικής και Χρηματοοικονομικής

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΑΙΤΙΕΣ ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗΣ ΚΑΙ ΦΟΡΟΑΠΟΦΥΓΗΣ
ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ. ΑΠΟΨΕΙΣ ΕΜΠΛΕΚΟΜΕΝΩΝ
ΦΟΡΕΩΝ ΤΟΥ Ν.ΛΕΥΚΑΔΑΣ.

Επιβλέπων

ΔΙΑΚΟΜΙΧΑΛΗΣ ΜΙΧΑΗΛ

ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

Επιμέλεια

ΝΤΡΑΜΠΟΥ ΡΑΚΕΛΑ

ΑΜ:17628

ΠΡΕΒΕΖΑ

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2020

**CAUSES OF TAX EVASION AND TAX AVOIDANCE IN
GREECE. VIEWS OF PEOPLE INVOLVED FROM THE
PREFECTURE OF LEFKADA**

Εγκρίθηκε από τριμελή εξεταστική επιτροπή

Πρέβεζα, Νοέμβριος , 2020

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

1. Επιβλέπων καθηγητής

Μιχαήλ Διακομιχάλης

Καθηγητής.

2. Μέλος επιτροπής

Τσιλιγιάννη Κωνσταντίνα

Ε.ΔΙ.Π

3. Μέλος επιτροπής

Παππάς Θεόδωρος

Ε.ΤΕ.Π

© ΝΤΡΑΜΠΙΟΥ ΡΑΚΕΛΑ 2020.Με επιφύλαξη παντός
δικαιώματος. All rights reserved

ΔΗΛΩΣΗ ΜΗ ΛΟΓΟΚΛΟΠΗΣ

Δηλώνω υπεύθυνα και γνωρίζοντας τις κυρώσεις του Ν. 2121/1993 περί Πνευματικής Ιδιοκτησίας, ότι η παρούσα μεταπτυχιακή εργασία είναι εξ ολοκλήρου αποτέλεσμα δικής μου ερευνητικής εργασίας, δεν αποτελεί προϊόν αντιγραφής ούτε προέρχεται από ανάθεση σε τρίτους. Όλες οι πηγές που χρησιμοποιήθηκαν (κάθε είδους, μορφής και προέλευσης) για τη συγγραφή της περιλαμβάνονται στη βιβλιογραφία.

Επίθετο, Όνομα

ΝΤΡΑΜΠΟΥ ΡΑΚΕΛΑ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες στον επιβλέποντα καθηγητή μου κ. Διακομιχάλη Μιχαήλ για την πολύτιμη βοήθεια του για την ολοκλήρωση της εργασίας μου με επιτυχία. Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους όσους βοήθησαν στην συμπλήρωση των ερωτηματολογίων. Χωρίς τη βοήθειά τους δεν θα ολοκληρωνόταν η εργασία. Τέλος θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου και ιδιαίτερα τον σύζυγο μου για την υλική και ψυχολογική στήριξη για όλα τα φοιτητικά μου χρόνια.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 δεν άργησε να έρθει στην Ελλάδα και ο αντίκτυπός της ήταν τεράστιος. Χρόνια συσσωρευμένα προβλήματα που σχετίζονταν με την κακοδιαχείριση και την κατασπατάληση του δημοσίου χρήματος, σκάνδαλα φοροδιαφυγής, απάτες και διαφθορά πολιτικών προσώπων και μη, αλλά και έντονα φαινόμενα παραοικονομίας ήταν μονάχα κάποιοι από τους παράγοντες που μεγέθυναν τις αρνητικές επιδράσεις της οικονομικής κρίσης.

Είναι γνωστό ότι τα θέματα της παραοικονομίας και της φοροδιαφυγής αποτελούν βασικό αντικείμενο ενδιαφέροντος της οικονομικής και πολιτικής ζωής της χώρας καθώς επίσης και ότι η φοροδιαφυγή είναι ιδιαίτερα εκτεταμένη στην Ελλάδα. Σκοπός της παρούσας πτυχιακής εργασίας είναι η διερεύνηση των αιτιών της φοροδιαφυγής και της φοροαποφυγής στο νομό Λευκάδας, σύμφωνα με τη γνώμη των εμπλεκόμενων φορέων εκπαιδευτικών, τραπεζικών και εργαζομένων σε ΟΤΑ.

Οι σκοποί και οι στόχοι της εργασίας υλοποιούνται μέσα από την παρουσίαση των τεσσάρων κεφαλαίων της.

Στο πρώτο κεφάλαιο δίνεται ο ορισμός του φόρου και της φορολογίας. Παρατίθεται επίσης μια συνοπτική παρουσίαση της φορολογίας στην Ελλάδα.

Στο δεύτερο κεφάλαιο αναπτύσσεται η έννοια της φοροδιαφυγής. Αναλύονται οι αιτίες φοροδιαφυγής, οι συνέπειες της, οι προσδιοριστικοί παράγοντες και οι λόγοι ύπαρξής της.

Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζονται οι έννοιες της φοροδιαφυγής, της φοροαποφυγής και της παραοικονομίας. Αναλύεται ο τρόπος που πραγματοποιούνται, γίνεται διάκριση της φοροδιαφυγής από τη φοροαποφυγή και μελετώνται τρόποι αντιμετώπισής τους.

Στο τέταρτο κεφάλαιο παρατίθεται η μεθοδολογία της έρευνας, ο σκοπός και πως συλλέχθηκαν τα δεδομένα. Αναλύονται επίσης τα αποτελέσματα που προέκυψαν από την έρευνα και εξάγονται και τα ανάλογα συμπεράσματα.

ABSTRACT

The financial crisis of 2008 did not take long to come to Greece and its impact was enormous. Years of accumulated problems related to the mismanagement and waste of public money, tax evasion scandals, fraud and corruption of political persons and non-persons, but also intense phenomena of the underground economy were only some of the factors that have made the negative effects of the economic crisis.

It is well known that the issues of the underground economy and tax evasion are a key object of interest in the economic and political life of the country as well as that tax evasion is particularly widespread in Greece. The purpose of this graduate work is to investigate the causes of tax evasion and avoidance in the prefecture of Lefkada, in accordance with the opinion of the educational, banking and employees in organisms of local subsidiarity.

The goals and targets of the assignment are achieved with the presentation of its four units.

The first chapter gives the definition of tax and taxation. A summary of taxation in Greece is also given.

The second chapter develops the concept of tax evasion. The causes of tax evasion, its consequences, the determinants and the reasons for its existence are analysed.

The third chapter presents the concepts of tax evasion, tax avoidance and the underground economy. The way in which they are carried out is analysed, tax evasion is distinguished from tax avoidance and ways of dealing with them are studied.

The fourth chapter lists the methodology of the survey, the purpose and how the data were collected. the results are analyzed that have arisen from the research and the corresponding conclusions are inferred.

KEY- WORDS: tax evasion, tax avoidance, tax, underground economy.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Εγκρίθηκε από τριμελή εξεταστική επιτροπή	3
ΔΗΛΩΣΗ ΜΗ ΛΟΓΟΚΛΟΠΗΣ	5
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	6
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	7
ΛΕΞΕΙΣ – ΚΛΕΙΔΙΑ: Φοροδιαφυγή, φοροαποφυγή, φορολογία, παραοικονομία.....	7
ABSTRACT	8
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ	9
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΙΝΑΚΩΝ.....	11
ΠΙΝΑΚΑΣ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ	11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο – ΦΟΡΟΣ ΚΑΙ ΦΟΡΟΛΟΓΙΑ.....	13
1.1 ΓΕΝΙΚΑ	13
1.2 ΣΚΟΠΟΣ.....	14
1.3 Η ΦΟΡΟΛΟΓΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ.....	15
Εικόνα 1: Η φορολογία στην ΕΕ.....	16
Εικόνα 2: Προβλήματα μικρομεσαίες επιχειρήσεις	17
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο – ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗ.....	21
2.1 ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ	21
2.2 ΑΙΤΙΕΣ ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗΣ.....	22
2.3 ΕΙΔΗ ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗΣ.....	29
2.4 ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗΣ	29
2.5 ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗΣ	31
2.6 ΛΟΓΟΙ ΥΠΑΡΞΗΣ ΤΗΣ ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗΣ	32
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο – ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗ ΚΑΙ ΦΟΡΟΑΠΟΦΥΓΗ	33
3.1 ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ	33
3.2 ΤΡΟΠΟΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗΣ.....	35
3.3 ΑΙΤΙΕΣ ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ	37
3.4 ΜΟΡΦΕΣ ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ.....	38
3.5 ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ	38
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο - ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ	39
4.1 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	39
4.2 Η ΒΑΣΙΚΗ ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΑΗΡ.....	41
4.3 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ.....	43

4.3.1 ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ	43
4.4 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ.....	44
4.5 ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΡΙΤΗΡΙΩΝ	46
Πίνακας 1: Αποτελέσματα Δημοσίων Υπαλλήλων	47
Πίνακας 2: Βαρύτητα κριτηρίων – εργαζομένων ΟΤΑ.....	48
Πίνακας 3: Βαρύτητα υποκριτηρίων – εργαζομένων ΟΤΑ.....	48
Πίνακας 4: Αποτελέσματα Εκπαιδευτικών	49
Πίνακας 5: Βαρύτητα κριτηρίων – εκπαιδευτικοί.....	50
Πίνακας 6: Βαρύτητα υποκριτηρίων – εκπαιδευτικοί.....	50
Πίνακας 7: Αποτελέσματα Τραπεζικών	51
Πίνακας 8: Βαρύτητα κριτηρίων – τραπεζικοί	52
Πίνακας 9: Βαρύτητα υποκριτηρίων – τραπεζικοί.....	52
Γράφημα 1: Η άποψη των δημοσίων υπαλλήλων – Κριτήρια	53
Γράφημα 2: Η άποψη των δημοσίων υπαλλήλων – Υποκριτήρια	54
Γράφημα 3: Η άποψη των εκπαιδευτικών – Κριτήρια	55
Γράφημα 4: Η άποψη των εκπαιδευτικών – Υποκριτήρια	56
Γράφημα 5: Η άποψη των τραπεζικών – Κριτήρια.....	57
Γράφημα 6: Η άποψη των τραπεζικών – Υποκριτήρια.....	58
4.6 ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΚΡΙΤΗΡΙΩΝ	59
Γράφημα 7: Σύγκριση των ομάδων για την Έλλειψη Παιδείας	59
Γράφημα 8: Σύγκριση των ομάδων για την Πολυπλοκότητα της Νομοθεσίας.....	59
Γράφημα 9: Σύγκριση των ομάδων για την Αδιαφάνεια στη διαχείριση δημοσίων εσόδων.....	60
Γράφημα 10: Σύγκριση των ομάδων για την Ατιμωρησία.....	60
Γράφημα 11: Σύγκριση των ομάδων για την Υπερβολική φορολόγηση.....	61
Γράφημα 12: Σύγκριση των ομάδων – Συνολικά	61
4.7 ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΥΠΟΚΡΙΤΗΡΙΩΝ ΑΝΑ ΚΡΙΤΗΡΙΟ ΓΙΑ ΟΛΕΣ ΤΙΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΕΜΠΛΕΚΟΜΕΝΩΝ	62
Γράφημα 13: Σύγκριση υποκριτηρίων: Έλλειψη παιδείας – Συνολικά αποτελέσματα	62
Γράφημα 14: Σύγκριση υποκριτηρίων: Πολυπλοκότητα Νομοθεσίας – Συνολικά αποτελέσματα.....	63
Γράφημα 15: Σύγκριση υποκριτηρίων: Αδιαφάνεια στη διαχείριση δημοσίων εσόδων – Συνολικά αποτελέσματα.....	64
Γράφημα 16: Σύγκριση υποκριτηρίων: Ατιμωρησίας– Συνολικά αποτελέσματα	65

Γράφημα 17: Σύγκριση υποκριτηρίων: Υπερβολικής Φορολόγησης– Συνολικά αποτελέσματα.....	66
Γράφημα 18: Σύγκριση υποκριτηρίων – Συνολικά αποτελέσματα	67
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	69
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	72
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	72
ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	74
ΙΣΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑ.....	74

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1: Αποτελέσματα Δημοσίων Υπαλλήλων.....	47
Πίνακας 2: Βαρύτητα κριτηρίων – εργαζομένων ΟΤΑ	48
Πίνακας 3: Βαρύτητα υποκριτηρίων – εργαζομένων ΟΤΑ.....	48
Πίνακας 4: Αποτελέσματα Εκπαιδευτικών	49
Πίνακας 5: Βαρύτητα κριτηρίων – εκπαιδευτικοί.....	50
Πίνακας 6: Βαρύτητα υποκριτηρίων – εκπαιδευτικοί	50
Πίνακας 7: Αποτελέσματα Τραπεζικών	51
Πίνακας 8: Βαρύτητα κριτηρίων – τραπεζικοί.....	52
Πίνακας 9: Βαρύτητα υποκριτηρίων – τραπεζικοί.....	52

ΠΙΝΑΚΑΣ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ

Γράφημα 1: Η άποψη των δημοσίων υπαλλήλων – Κριτήρια.....	53
Γράφημα 2: Η άποψη των δημοσίων υπαλλήλων – Υποκριτήρια	54
Γράφημα 3: Η άποψη των εκπαιδευτικών – Κριτήρια	55
Γράφημα 4: Η άποψη των εκπαιδευτικών – Υποκριτήρια	56
Γράφημα 5: Η άποψη των τραπεζικών – Κριτήρια.....	57
Γράφημα 6: Η άποψη των τραπεζικών – Υποκριτήρια	58
Γράφημα 7: Σύγκριση των ομάδων για την Έλλειψη Παιδείας.....	59
Γράφημα 8: Σύγκριση των ομάδων για την Πολυπλοκότητα της Νομοθεσίας..	59
Γράφημα 9: Σύγκριση των ομάδων για την Αδιαφάνεια στη διαχείριση δημοσίων εσόδων	60
Γράφημα 10: Σύγκριση των ομάδων για την Ατιμωρησία	60
Γράφημα 11: Σύγκριση των ομάδων για την Υπερβολική φορολόγηση	61
Γράφημα 12: Σύγκριση των ομάδων – Συνολικά	61
Γράφημα 13: Σύγκριση υποκριτηρίων: Έλλειψη παιδείας – Συνολικά αποτελέσματα	62
Γράφημα 14: Σύγκριση υποκριτηρίων: Πολυπλοκότητα Νομοθεσίας – Συνολικά αποτελέσματα	63

Γράφημα 15: Σύγκριση υποκριτηρίων: Αδιαφάνεια στη διαχείριση δημοσίων εσόδων – Συνολικά αποτελέσματα.....	64
Γράφημα 16: Σύγκριση υποκριτηρίων: Ατιμωρησίας– Συνολικά αποτελέσματα	65
Γράφημα 17: Σύγκριση υποκριτηρίων: Υπερβολικής Φορολόγησης– Συνολικά αποτελέσματα	66
Γράφημα 18: Σύγκριση υποκριτηρίων – Συνολικά αποτελέσματα.....	67

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο – ΦΟΡΟΣ ΚΑΙ ΦΟΡΟΛΟΓΙΑ

1.1 ΓΕΝΙΚΑ

Οι ορισμοί που έχουν δοθεί μέχρι σήμερα για το φόρο, ανάλογα με τη διαφορετική σκοπιά από την οποία επιχειρείται η εννοιολογική του προσέγγιση, διαφέρουν μόνο φραστικά. (Τότσης, 1993)

Η φορολογία αποτελεί μια σημαντική δραστηριότητα των δημόσιων φορέων σε όλες τις χώρες του κόσμου και ιδιαίτερα στις περισσότερο ανεπτυγμένες, αφού εξασφαλίζει συνήθως περισσότερο από το 90% των εσόδων τους.¹

Φορολογία λοιπόν είναι το σύνολο εκείνων των νομικών διατάξεων συνοδευόμενο από τη διαδικασία επιβολής και είσπραξης των φόρων, διαδικασία που είναι υπέρ του κράτους και άλλων νομικών προσώπων, επιβαλλόμενη με νόμιμη εισφορά μέρους του εισοδήματος των φυσικών και των νομικών προσώπων (Σταματόπουλος, Καραβοκύρης, 2007).

Στην ουσία η φορολογία αποτελεί οικονομικό και δημοσιονομικό σύστημα και είναι πάντα προκαθορισμένη και υπολογισμένη και δεν πρέπει να είναι επαχθής και αντιοικονομική. Από νομικής πλευράς η φορολογία απαρτίζει το σύνολο όλων των νόμων που σε καθορισμένη χρονική στιγμή διευθετούν και επιτυγχάνουν τα έσοδα του κρατικού προϋπολογισμού, των οποίων κύρια πηγή είναι οι φόροι (Hillman, 2013).

---

¹ Γεωργακόπουλος Θεόδωρος, Πάσχος Παναγιώτης «Εισαγωγή στη Φορολογία», Εκδόσεις Μπένου, Αθήνα 2003

1.2 ΣΚΟΠΟΣ

Οι φόροι έχουν τα εξής βασικά γνωρίσματα:

1. Είναι ένα αναγκαστικό μέσο μετάθεσης πόρων από τον ιδιωτικό στο δημόσιο τομέα
2. Αποτελούν ένα μονομερές μέσο, δηλαδή περιλαμβάνουν μόνο παροχή από ιδιωτικούς φορείς προς τους δημόσιους φορείς χωρίς αντίστοιχα ειδική αντιπαροχή.

Σκοπός του φόρου είναι η χρηματοδότηση των κρατικών δαπανών, η ενίσχυση ή σταθεροποίηση της οικονομικής ανάπτυξης, που αφορά την οικονομία γενικότερα, και η ανακατανομή του πλούτου που αφορά την κοινωνική οικονομία για άμβλυνση των ανισοτήτων (Κορομηλάς Γ., 2009).

Ένα από τα πιο συνηθισμένα προβλήματα κατά την επιβολή της φορολογίας είναι το ύψος του φόρου, με το οποίο θα επιβαρυνθούν οι πολίτες. Σε γενικές γραμμές οι φορολογούμενοι που βρίσκονται κάτω από τις ίδιες προσωπικές και οικονομικές συνθήκες, θα πρέπει να φορολογούνται με τον ίδιο τρόπο και οι φορολογούμενοι που βρίσκονται κάτω από διαφορετικές συνθήκες πρέπει να έχουν διαφορετική φορολογική επιβάρυνση.

Προκειμένου να προσδιοριστούν οι ανωτέρω συνθήκες, έχουν δημιουργηθεί διάφορες θεωρίες με επικρατέστερες τις θεωρίες του ανταλλάγματος, τη θεωρία της φοροδοτικής ικανότητας και τη θεωρία της μεγιστοποίησης της κοινωνικής ευημερίας. Και οι τρεις θεωρίες έχουν φανατικούς υποστηρικτές αλλά και πολέμιους. Όλοι όμως συγκλίνουν στο γεγονός ότι, για να θεωρηθεί δίκαιη η κατανομή του φορολογικού βάρους, θα πρέπει να ισχύουν οι θεωρίες της οριζόντιας και της κάθετης φορολογικής ισότητας. Δηλαδή, με πιο απλά λόγια, τα άτομα τα οποία βρίσκονται κάτω από τις ίδιες συνθήκες θα πρέπει να έχουν την ίδια φορολογική μεταχείριση σε σχέση με εκείνους που βρίσκονται κάτω από διαφορετικές συνθήκες.

Οι φόροι αποτελούν μονομερείς και υποχρεωτικές παροχές των ιδιωτών προς το κράτος χωρίς άμεση αντιπαροχή. Η καταβολή των φόρων συνεισφέρει στην αύξηση της δραστηριότητας του κράτους, μειώνοντας ταυτόχρονα την παραγωγική δραστηριότητα του ιδιωτικού τομέα. Γι' αυτό το λόγο, συχνά προκαλούνται αντιδράσεις για τη μη καταβολή τους. Οι συνέπειες από αυτήν την κίνηση είναι

πολλές και μερικές φορές και σημαντικές, καθώς διαστρεβλώνεται η κατανομή των παραγωγικών συντελεστών το οποίο οδηγεί στην αύξηση της ανεργίας και στη μείωση του ΑΕΠ (Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν).

1.3 Η ΦΟΡΟΛΟΓΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Το φορολογικό σύστημα στην Ελλάδα εντάσσεται στο ευρύτερο νομικό πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, το οποίο δεσμεύει τα κράτη – μέλη ως προς την υιοθέτηση συγκεκριμένων πρακτικών, ώστε να διασφαλίζεται η τήρηση ενός ενιαίου κώδικα δεοντολογίας.²

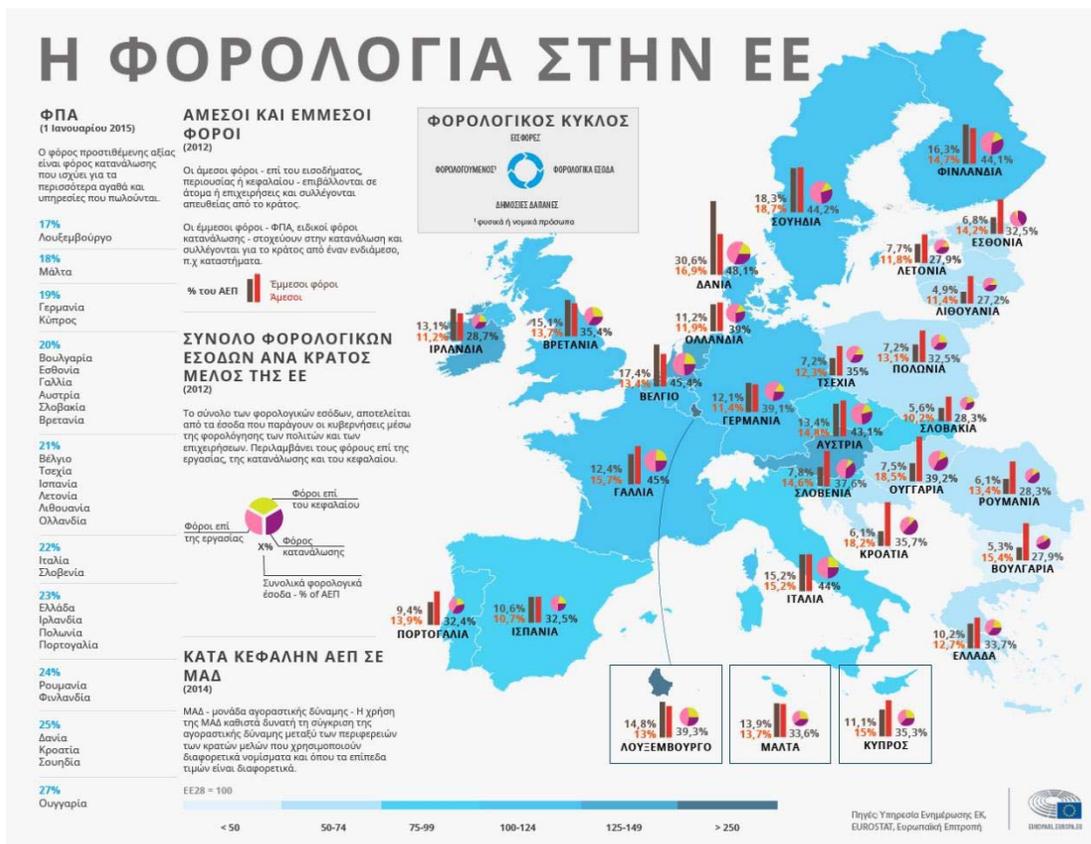
Οι συντελεστές φορολογίας των επιχειρηματικών κερδών, αποτελούν και αυτοί ένα πεδίο ενθάρρυνσης ή αποθάρρυνσης – και πολλές φορές ανταγωνισμού μεταξύ των κρατών – για τη σύσταση και λειτουργία των μικρομεσαίων επιχειρήσεων και γενικότερα για την ανάπτυξη. Η Ελλάδα προκειμένου να ενθαρρύνει το περιβάλλον για την άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας, έχει μειώσει το φορολογικό συντελεστή για τις Α.Ε. και ΕΠΕ κατά 15 μονάδες – από 40% σε 25% - από το 2000 έως σήμερα ενώ κατά 5 μονάδες – από 25% σε 20% - έχει μειωθεί και ο συντελεστής για τις υπόλοιπες μορφές εταιριών από το 2004 έως και σήμερα.

Αν και υπάρχουν χώρες με πολύ χαμηλότερους συντελεστές – όπως η Κύπρος και η Βουλγαρία που έχουν και τους χαμηλότερους συντελεστές στην Ευρώπη (10%) – η Ελλάδα φαίνεται να βρίσκεται στο μέσο της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχοντας μια από τις μεγαλύτερες μειώσεις για τα προαναφερθέντα έτη. Άλλωστε ο χαμηλός φορολογικός συντελεστής δεν αποτελεί πανάκεια για την επιχειρηματικότητα και την ανάπτυξη, αφού για παράδειγμα η Ιταλία που είναι μια χώρα που έχει από τους υψηλότερους συντελεστές είναι ταυτόχρονα και η χώρα με το μεγαλύτερο αριθμό μικρομεσαίων επιχειρήσεων και από την άλλη η Ιρλανδία που μείωσε από το 1993 μέχρι σήμερα το φορολογικό της συντελεστή από 40% σε 12,5%, και πέτυχε σε αυτό το διάστημα ετήσιους ρυθμούς ανάπτυξης έως και 12% - προβάλλοντας δικαίως το «Ιρλανδικό θαύμα» ως παράδειγμα στο δρόμο για την ανάπτυξη – σήμερα παρουσιάζει ρυθμούς ανάπτυξής της τάξης του 2,5%.

---

² Αγγελόπουλος, 2010

Εικόνα 1: Η φορολογία στην ΕΕ

Πηγή: Eurostat, 2015

Υπάρχουν δύο βασικές κατηγορίες φόρων που επιβάλλονται στα νομικά πρόσωπα³:

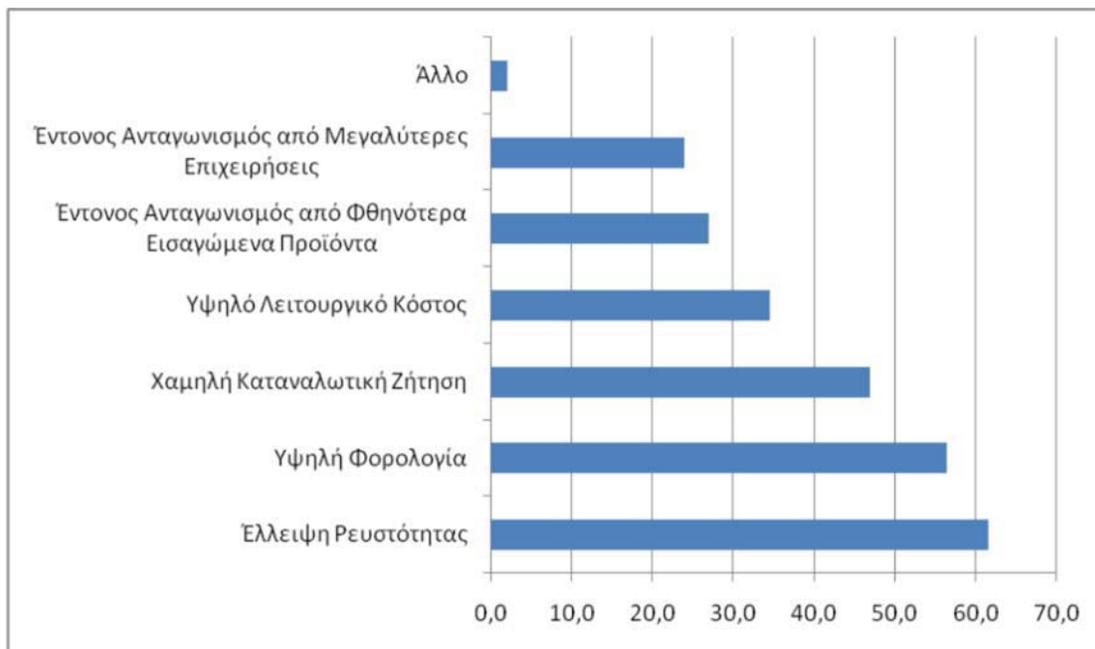
- ❖ Οι φόροι κατά τη σύσταση της εταιρίας, όπου η φορολόγηση επιβάλλεται κατά τη σύσταση, τη μετατροπή ή τη συγχώνευση του κεφαλαίου, ως «φόρος συγκέντρωσης κεφαλαίου»
- ❖ Οι φόροι κατά τη λειτουργία της επιχείρησης, οι οποίοι αναφέρονται στην άμεση φορολόγηση επί των συνολικών καθαρών κερδών.

Σύμφωνα με την έρευνα, τα βασικά προβλήματα για τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις είναι η ανεπαρκής ρευστότητα (61,6%), η υψηλή φορολογία (56,4%) και η χαμηλή καταναλωτική ζήτηση (46,8%), με το μεγαλύτερο πρόβλημα για την επιβίωση των ελληνικών μικρομεσαίες επιχειρήσεις να είναι η ρευστότητα. Αυτό συνάδει με το

3 www.morax.gr

γεγονός ότι περίπου το 51,4% των μικρομεσαίες επιχειρήσεις δυσκολεύονται να πληρώσουν εγκαίρως τους εργαζόμενους τους. Οι εκθέσεις του ελληνικού Σώματος Επιθεώρησης Εργασίας το επιβεβαιώνουν. Περισσότερο από τις μισές ελληνικές μικρομεσαίες επιχειρήσεις (50,5%) έχουν μειώσει τον αριθμό των ωρών ή ημερών εργασίας για ορισμένους από τους εργαζόμενους.

Εικόνα 2: Προβλήματα μικρομεσαίες επιχειρήσεις

Πηγή: ΓΣΕΒΕΕ, 2015

Το 2012 το 12,9% των Ελλήνων δήλωσαν ότι έβλεπαν επιχειρηματικές ευκαιρίες μέσα τους επόμενους έξι μήνες, ενώ το ίδιο ποσοστό το 2011 ήταν 10,9%. Από τα πρώτα στοιχεία για το 2014 και 2015 δεν προκύπτει σημαντική αντιστροφή των τάσεων για τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις.

Οι νόμοι 4172/2013, 4110/2013 και 4174/2013 μειώνουν ή καταργούν αρκετές φοροαπαλλαγές, π.χ. το κατώτατο όριο για το μη φορολογήσιμο εισόδημα. Συνολικά, ωστόσο, οι ελληνικές μικρομεσαίες επιχειρήσεις εξακολουθούν να είναι περισσότερο αβέβαιες παρά σίγουρες για το μέλλον. Τα αποτελέσματα της έρευνας του ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ για το δεύτερο εξάμηνο του 2013 δείχνουν ότι η πλειονότητα των επιχειρήσεων είχε αρνητικές προσδοκίες για το μέλλον. Είναι η πρώτη φορά από το 2011 που υπάρχει αύξηση των αρνητικών προσδοκιών για το μέλλον.

Η Ελλάδα συλλέγει τους λιγότερους φόρους στην Ευρώπη των 27 και μάλιστα με έναν ιδιαίτερα ανορθολογικό αντιαναπτυξιακό και κοινωνικά άδικο τρόπο. Αποδεικνύεται με άλλα λόγια ότι το φορολογικό μας σύστημα έχει μια ριζική αναδιανεμητική διάσταση, αλλά βρίσκεται προς την εντελώς αντίθετη κατεύθυνση. Αδιαμφισβήτητα, η φορολογική μεταρρύθμιση αποτελεί βασικό πυλώνα μιας νέας οικονομικής πολιτικής. Τόσο γιατί είναι προϋπόθεση της κάθε προσπάθειας δημοσιονομικής εξυγίανσης, αλλά και γιατί μπορεί να αποτελέσει βασική συνιστώσα μιας κοινωνικής πολιτικής, σε περίπτωση βεβαίως που αντιστραφούν οι προαναφερόμενες στρεβλώσεις του υφιστάμενου συστήματος. Πέρα από το γενικές αρχές που πρέπει να χαρακτηρίζουν τη φορολογική μεταρρύθμιση των επόμενων χρόνων, απαιτείται ένα ενιαίο, κοινωνικά δίκαιο, διάφανο και απλό, σύγχρονο και αναπτυξιακό φορολογικό σύστημα από το οποίο θα προκύπτουν οι ακόλουθες, διαδικαστικού χαρακτήρα, αναγκαιότητες:

1. Καθορισμός ενός συγκεκριμένου χρονοδιαγράμματος για την ολοκλήρωση και τη λειτουργία μιας πλήρους μηχανοργάνωσης. Να τελειώσει η συρροή φορολογουμένων στις υπηρεσίες: η ηλεκτρονική υποβολή των όποιων φορολογικών δηλώσεων πρέπει να γενικευθεί και να πάψει η περιβαλλοντική, κοστολογική μαζική εκτύπωση και διακίνηση φορολογικών εντύπων. Να τελειώσει η ανούσια «βιομηχανία πιστοποιητικών»: χρήζει η καθιέρωση μιας αμφίδρομης, ηλεκτρονικά ελεγχόμενης πρόσβασης στις βάσεις δεδομένων των δημόσιων υπηρεσιών – ΔΟΥ και άλλων – ώστε τα όποια δικαιολογητικά και πιστοποιήσεις να προκύπτουν μέσα από την άμεση συνεργασία δημοσίων υπαλλήλων. Τεχνικές και οργανωτικές λύσεις υπάρχουν: μένει η τόλμη της εφαρμογής τους.
2. Άμεσα συναφές με το προηγούμενο σημείο είναι η ενίσχυση της ελεγκτικής δραστηριότητας των ΔΟΥ. Εκκρεμεί η ολοκλήρωση του νέου ελεγκτικού προγράμματος «ΕΛΕΓΞΙΣ», με σκοπό τις συνεχείς αυτοματοποιημένες διασταυρώσεις, η θεσμική οργάνωση του πλαισίου των ηλεκτρονικών συναλλαγών, η δημιουργία ηλεκτρονικών αρχείων για κάθε νομικό και φυσικό πρόσωπο (συμπεριλαμβανομένων των εφοριακών) και η δημοσιοποίηση όλων των σχετικών αποφάσεων της υπηρεσίας.
3. Επιπλέον πρέπει να σταματήσει η διαδικασία της «περαιώσης»: πρέπει να σταματήσει η «επικρότηση» της φοροδιαφυγής και που «τιμωρήθηκαν» οι

ειλικρινείς επαγγελματίες. Υπάρχει τρόπος ενίσχυσης της αποτελεσματικότητας των ελεγκτικών μηχανισμών, ακόμη και για προηγούμενες χρήσεις. Μάλιστα, αν οι προαναφερόμενες διαδικαστικές βελτιώσεις ελαφρύνουν τις υπηρεσίες και τους υπαλλήλους από το βάρος της ανούσιας καθημερινότητας των γραφειοκρατικών διεκπεραιώσεων, τότε αυτοί μπορούν να επικεντρωθούν στο ουσιαστικό τους καθήκον: τη διασταύρωση και τον έλεγχο με τα ηλεκτρονικά μέσα.

4. Τέλος, απαιτείται μια ριζική διαρθρωτική αλλαγή στη δομή της φορολογίας των εισοδημάτων: η εφαρμογή των πόθεν έσχες εκ των προτέρων.

Η φορολογική συνείδηση των κεντροευρωπαϊκών κοινωνιών δεν βασίζεται μόνο στην πράγματι ανεπτυγμένη πεποίθηση του πολίτη ότι οι εισφορές του στο δημόσιο προϋπολογισμό χρησιμοποιούνται για την ανάπτυξη του κράτους και του επιστρέφονται σε παροχή υπηρεσιών. Εξίσου σημαντική είναι η ανάγκη του να δηλώσει το εισόδημά του προκειμένου να κατοχυρώσει «αγοραστικό δικαίωμα».

Η διεκπεραίωση κάθε συναλλαγής επενδυτικού χαρακτήρα, αγοράς ακινήτων και / ή διαρκών καταναλωτικών αγαθών προαπαιτεί την παρουσίαση επαρκών εισοδημάτων από προηγούμενες χρήσεις. Προφανώς η αποτελεσματική λειτουργία ενός τέτοιου συστήματος προϋποθέτει την ολοκλήρωση της πλήρους μηχανογράφησης και την ηλεκτρονική διασύνδεση βάσεων δεδομένων των εμπλεκόμενων υπηρεσιών και λειτουργιών, ζητούμενα δηλαδή που αναφέρθηκαν στα προηγούμενα σημεία και θα επιτευχθούν μέσω του ηλεκτρονικού φορολογικού συστήματος.⁴

Μία από τις εναλλακτικές πολιτικές επικεντρώνεται σε 3 τομείς: φορολογικό, αναπτυξιακό και θεσμικό. Συνίσταται από σημαντικές μεταρρυθμίσεις που ενέχουν ρήξεις με νοοτροπίες και αναπτυξιακά πρότυπα, αλλά προσβλέπουν σε ένα νέο όραμα. Πρώτον, είναι αναγκαία η σύσταση των Φορολογικών Δικαστηρίων, τα οποία θα είναι τα μόνα αρμόδια για να εξετάσουν φορολογικές περιπτώσεις που εμπίπτουν στην αρχή του ποινικού αδικήματος ή της προσφυγής των πολιτών για «φορολογική αδικία». Ακόμη, τα υπό σύσταση Φορολογικά Δικαστήρια θα έχουν ένα σταθερό φορολογικό νόμο για τη διαιτησία ή την επιβολή κυρώσεων. Δεύτερον, η υποβολή των φορολογικών δηλώσεων θα γίνεται με την ηλεκτρονική μέθοδο. Κανένας έφορος ή υπάλληλος της εφορίας δεν θα έχει το δικαίωμα της φυσικής επαφής με τους

---

4 Ζαρωτιάδης, 2010

φορολογουμένους. Μόνον η Ανεξάρτητη Δημοσιονομική Αρχή θα έχει το δικαίωμα και την υποχρέωση να ενημερώνει τον φορολογούμενο για εκκρεμότητες, την περίοδο την πρέπουσα για τακτοποίησή τους, και την απόφασή της να υποβάλει την εκκρεμούσα περίπτωση στο φορολογικό δικαστήριο. Με αυτό τον τρόπο θα μειωθούν και οι παράνομες δΟΣΟΛΗΨΙΕΣ μεταξύ των υπαλλήλων και των πολιτών.⁵

Μέσω της αποτελεσματικής φορολόγησης το κράτος θα μπορέσει να έχει ισοσκελισμένους προϋπολογισμούς και θα μπορέσει να αποπληρώσει το δανεισμό που έχει λάβει από τους δανειστές. Οι αλλαγές που έχουν συμβεί τα τελευταία χρόνια στην ελληνική φορολόγηση είναι πολλές και αρκετές φορές χρήζουν και περισσότερες αλλαγές ώστε να επιτευχθούν οι μακροοικονομικοί στόχοι. Οι συχνές αλλαγές της φορολόγησης καθώς και η ρευστή πολιτική κατάσταση αποτελούν τροχοπέδη για την προσέλκυση επενδύσεων που θα οδηγήσουν στην οικονομική ανάπτυξη.

---

⁵ Καραβέλης, 2011

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο – ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗ

2.1 ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Ο ορισμός της φοροδιαφυγής είναι ένα αρκετά περίπλοκο φαινόμενο, καθώς υπάρχουν πολλοί παράγοντες που πρέπει να ληφθούν υπόψη πριν διατυπωθεί ο ορισμός της.

Γενικά, μπορούμε να ορίσουμε κάθε παράνομη πράξη ή παράλειψη του φορολογουμένου ως φοροδιαφυγή, με την οποία επιδιώκει τη μείωση της φορολογικής του επιβάρυνσης ή αποφυγής της καταβολής του φόρου που του έχει βεβαιωθεί.

Η φοροδιαφυγή αποτελεί την μεγαλύτερη και ανεκτικότερη ίσως εκδήλωση της παράβασης των νόμων και απόδειξη της κακής λειτουργίας και ανεπάρκειας της δημόσιας διοίκησης. Είναι δηλαδή «η παράνομη ενέργεια της ηθελημένης απόκρυψης φορολογητέου εισοδήματος και άλλων φορολογικών αντικειμένων κατά τη δήλωση και τον υπολογισμό του οφειλόμενου φόρου, καθώς και η μη απόδοση του οφειλόμενου φόρου στις αρμόδιες κρατικές αρχές (π.χ. του φόρου προστιθέμενης αξίας και λοιπών παρακρατούμενων φόρων, τελών ή εισφορών)»⁶.

Λόγω του μεγάλου πλήθους των φόρων παρατηρούνται και ποικίλες μορφές φοροδιαφυγής.

Ως φοροδιαφυγή ορίζεται:

- Ένα μέρος του εισοδήματος, το οποίο θα έπρεπε, σύμφωνα με την νομοθεσία, να δηλώνεται εθελοντικά στις φορολογικές αρχές και για κάποιο λόγο δεν δηλώνεται και δεν φορολογείται (Department of the Treasury, IRS. 1983).
- Τμήμα των έμμεσων φόρων και λοιπών άμεσων φόρων, που με βάση την ισχύουσα φορολογική νομοθεσία θα έπρεπε κανονικά να εισπράττεται και να αποδίδεται εθελοντικά στο κράτος και για κάποιο λόγο αυτό δεν γίνεται.⁷

⁶ Βασαρδάνη Μ. (2011). Φοροδιαφυγή στην Ελλάδα: μια γενική επισκόπηση. Οικονομικό Δελτίο της Τράπεζας της Ελλάδος, Ιούνιος, τεύχος 35 σελ. 16

⁷ Βαβούρα Ι. – Μανωλά Γ. (2004). Η παραοικονομία στην Ελλάδα και τον κόσμο: προσέγγιση των βασικών πτυχών του προβλήματος.

- Τόκοι (ή η τιμαριθμική προσαρμογή) που αντιστοιχούν στο τμήμα των φόρων που καταβάλλονται με καθυστέρηση (μεγαλύτερη από το οικείο δημοσιονομικό έτος) και συχνά μετά από κάποια «ρύθμιση» και
- Οι φόροι που δεν εισπράχθηκαν από το κράτος, εξαιτίας ύπαρξης φορολογικών απαλλαγών και κινήτρων, χωρίς να επιτευχθεί το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα (Π. Παυλόπουλος, 1987).

Όπως μπορεί να γίνει αντιληπτό, δεν υπάρχει ένας σαφής και γενικά αποδεκτός ορισμός της φοροδιαφυγής. Η έννοια δεν είναι εύκολο να καθοριστεί, καθώς προκύπτουν διαφορετικοί τρόποι φοροδιαφυγής λόγω του μεγάλου όγκου των φόρων που επιβάλλεται και των ιδιαιτεροτήτων του καθενός από αυτούς, ενώ παράλληλα προκύπτουν και διαφορετικές ευκαιρίες για φοροδιαφυγή ανάλογα με την επαγγελματική ιδιότητα και τις ιδιαίτερες συνθήκες του κάθε φορολογούμενου (Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών 1993, σελ. 23).

2.2 ΑΙΤΙΕΣ ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗΣ

Σύμφωνα με τον Μελά (2009) οι αίτιες που προκαλούν τη φοροδιαφυγή προέρχονται από τις οικονομικές επιπτώσεις που προκαλεί από μόνη της η φορολογία και οι οποίες θεωρείται πως είναι τριών ειδών:

1. Επιπτώσεις στο βιοτικό επίπεδο καθώς μειώνεται το διαθέσιμο εισόδημα των ανθρώπων και ιδιαίτερα αυτών που έχουν μικρά εισοδήματα.
2. Επιπτώσεις σε όλες τις επιχειρήσεις καθώς μειώνεται το καθαρό θετικό αποτέλεσμα (κέρδος), και συνεπώς μειώνεται ο αριθμός των επενδύσεων με ταυτόχρονη αύξηση των αναγκών σε χρηματοδότηση.
3. Επιπτώσεις στην αποταμίευση, είτε σε επίπεδο οικονομούντος ατόμου, είτε σε μακροοικονομικό επίπεδο.

Οι πολίτες μιας χώρας δε θα μπορούσαν παρά να αντιδράσουν σε όλες τις παραπάνω προσπάθειες του κράτους για επιβολή φορολογίας, με αποτέλεσμα να εμφανίζεται αρκετά συχνά το φαινόμενο της φοροδιαφυγής, καθόσον μάλιστα η πληρωμή του φόρου από τον πολίτη δε συνοδεύεται τις περισσότερες φορές με ειδική αντιπαροχή από αυτό (Γκουμπανιτσάς, 2004).

Η αντίδραση των φορολογουμένων εκδηλώνεται σήμερα με τέσσερις τρόπους:

- i. Τη φοροδιαφυγή
- ii. Τη φοροαποφυγή
- iii. Τη μετακύλιση του φορολογικού βάρους και
- iv. Το φορολογικό προγραμματισμό

Για να αντιμετωπιστεί το φαινόμενο της φοροδιαφυγής, ο Έλληνας νομοθέτης προέβει σε ρυθμίσεις, που αφορούν στον καθορισμό δυσμενούς τρόπου φορολόγησης αφενός και στην επιβολή διοικητικών (πρόστιμα) και ποινικών κυρώσεων αφετέρου. Αξίζει να τονιστεί ότι ο νόμος 2523/199747 (ΦΕΚ Α' 179/11/9/97), που αφορά στις διοικητικές και φορολογικές κυρώσεις στη φορολογική νομοθεσία και άλλες διατάξεις, έχει χαρακτηριστεί και ως «Φορολογικό Ποινολόγιο» και αποτελεί το κύριο νομοθέτημα για την αντιμετώπιση του φαινομένου της φοροδιαφυγής. Ειδικότερα, με το νέο φορολογικό νόμο Ν. 3943/2011 που δημοσιεύτηκε στο ΦΕΚ 66Α/31-03-2011 η φοροδιαφυγή θεσπίστηκε ως διαρκές έγκλημα και συνεπώς ως «συνεχές αυτόφωρο», που ανάλογα του ύψους του οφειλόμενου φόρου χαρακτηρίζεται κακούργημα επισύροντας κάθειρξη από 5 μέχρι 20 έτη.

Το μέγεθος της φοροδιαφυγής και της διαφθοράς σε κάθε κράτος είναι αρκετά δύσκολο να προσδιοριστεί. Παρόλο που η φοροδιαφυγή όπως και οι άλλοι τύποι φορολογικής παραβατικότητας συγκαταλέγονται στη σφαίρα του οικονομικού ποινικού δικαίου, οι παράγοντες που την προκαλούν είναι πολυσύνθετοι και πολυεπίεδοι. Γενικά, φοροδιαφυγή έχουμε στις οικονομίες με μεγάλη παραοικονομία και υψηλό ποσοστό αυτοαπασχολούμενων αλλά και με υψηλούς φορολογικούς συντελεστές.

Το φαινόμενο της φοροδιαφυγής εμφανίζεται σχεδόν σε όλες τις χώρες όχι όμως στον ίδιο βαθμό. Η έκταση στην οποία θα λάβει χώρα εξαρτάται από ορισμένους παράγοντες. Οι παράγοντες αυτοί διακρίνονται σε υποκειμενικούς και αντικειμενικούς παράγοντες και παρουσιάζονται ευθύς αμέσως:

Υποκειμενικοί παράγοντες

- ✧ Μέσο μορφωτικό επίπεδο και πολιτιστικό επίπεδο των φορολογουμένων.
- ✧ Το μορφωτικό και ηθικό επίπεδο των φοροτεχνικών οργάνων.

Αντικειμενικοί παράγοντες

- ✧ Το επίπεδο της φορολογικής επιβαρύνσεως του ατόμου σε σχέση με το εισόδημα του.
- ✧ Ο τρόπος κατανομής των φορολογικών βαρών.
- ✧ Η διάρθρωση του φορολογικού συστήματος.
- ✧ Ο τρόπος διαχειρίσεως του δημοσίου χρήματος.
- ✧ Ο βαθμός οργάνωσης της αγοράς και των παραγωγικών μονάδων.

Πιο αναλυτικά:

Ύψος φορολογικού βάρους

Σύμφωνα με τη δημοσιονομική θεωρία της φοροδιαφυγής (Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών 1993, σελ. 199), το άτομο χρειάζεται ένα συγκεκριμένο κίνητρο για να οδηγήσει τη συμπεριφορά του έξω από τα πλαίσια του φορολογούμενου τομέα. Το πραγματικό φορολογικό βάρος και η τάση του φορολογούμενου να το αποφύγει σχετίζονται άμεσα με την έννοια της χρησιμότητας⁸.

Σύμφωνα με τα τελευταία διαθέσιμα στατιστικά στοιχεία του ΟΟΣΑ⁹, στην Ελλάδα το 2016 σημειώθηκε η μεγαλύτερη αύξηση μεταξύ των χωρών του ΟΟΣΑ του φορολογικού βάρους ως ποσοστό των φορολογικών εσόδων και των ασφαλιστικών εισφορών επί του ΑΕΠ. Συγκεκριμένα, σημειώθηκε αύξηση της τάξεως του 2,2%, καθώς τα φορολογικά και ασφαλιστικά έσοδα του 2015 ανέρχονταν σε 36,4% του ΑΕΠ, ενώ το 2016 ανήρθαν σε ποσοστό 38,6%. Ο αντίστοιχος μέσος όρος των υπόλοιπων χωρών του ΟΟΣΑ αυξήθηκε από 33,99% το 2015 σε 34,26% το 2016, δηλαδή κατά 0,27%.

Πολυνομία και Γραφειοκρατία

Η πολυνομία και η γραφειοκρατία είναι δύο βασικές αιτίες κρατικών λειτουργιών που οδηγούν στην φοροδιαφυγή. Υπάρχει μια αλληλένδετη σχέση μεταξύ τους, χωρίς

⁸ Η έκφραση το φορολογικό βάρος «που έχει συνηθίσει ο πολίτης» δεν αναφέρεται στο πραγματικό φορολογικό βάρος που υφίσταται ο πολίτης, αλλά παραπέμπει στην υποκειμενική του αντίληψη σχετικά με αυτό. Είναι σύνηθες οι πολίτες, ιδίως όσοι ανήκουν στην ομάδα των μεσαίων εισοδημάτων, να αισθάνονται ότι υφίστανται δυσανάλογα και υπερβολικά φορολογικά βάρη και συνεπώς να καταφεύγουν στη φοροδιαφυγή θεωρώντας την «δίκαιο» μέσο μείωσης της άδικης φορολογικής τους επιβάρυνσης. (D.J. Pyle 1990, sel. 24)

⁹ Revenue Statistics 1965-2016, OECD https://read.oecd-ilibrary.org/taxation/revenue-statistics-1965-2016_9789264283183-en και <https://data.oecd.org/tax/tax-revenue.htm#indicator-chart>

όμως να ταυτίζονται. Η πρώτη έχει ως αποτέλεσμα, πέραν των υπολοίπων, τη διόγκωση της δεύτερης, ενώ και οι δυο από κοινού συντελούν στην αύξηση της φοροδιαφυγής.

Σύμφωνα με έρευνα του Οργανισμού Έρευνας και Ανάλυσης «ΔιαΝΕΟσις»¹⁰, στην Ελλάδα από το 2002 έως το 2016 έχουν ψηφιστεί 37 αμιγώς φορολογικοί νόμοι, γεγονός που σημαίνει ότι κάθε χρόνο ψηφίζονταν περίπου πάνω από δύο φορολογικά νομοσχέδια. Υπήρξαν μάλιστα δύο χρονιές, κατά τη διάρκεια κάθε μιας από τις οποίες, ο αριθμός των νέων φορολογικού περιεχομένου νόμων που ψηφίστηκαν ανήρθε σε έξι¹¹.

Συνεπώς, οι φορολογούμενοι – είτε είναι πολίτες είτε επιχειρήσεις – θα πρέπει να ενημερώνονται συνεχώς για τις τροποποιήσεις και τις αλλαγές που γίνονται στο φορολογικό πλαίσιο. Όλες αυτές οι συνεχώς τροποποιούμενες και διάσπαρτες φορολογικές μεταρρυθμίσεις, δημιουργούν ένα κλίμα αβεβαιότητας στην κοινωνία. Η ανασφάλεια αυτή ενισχύει τη φοροδιαφυγή: οι μεν φορολογούμενοι δε μπορούν να ανταποκριθούν στις φορολογικές τους υποχρεώσεις, καθώς είναι αδύνατον να εφαρμόσουν νόμους, τις αλλεπάλληλες τροποποιήσεις των οποίων δε μπορούν να παρακολουθήσουν, οι δε φορολογικές αρχές είναι υποχρεωμένες να γνωρίζουν και να διενεργούν ελέγχους με βάση έναν τεράστιο όγκο νομοθετημάτων που συνεχώς αλλάζουν.

Η πολυνομία προκαλεί και ένα άλλο μεγάλο πρόβλημα: τη γραφειοκρατία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα μιας έντονα γραφειοκρατικής κοινωνίας, αποτελεί και πάλι το ελληνικό κράτος, το οποίο λειτουργεί ουσιαστικά ως ένας λαβύρινθος με χιλιάδες διοικητικές δομές. Υπερβολικά μεγάλος αριθμός εγκυκλίων και οδηγιών, συνεχείς τροποποιήσεις συμπληρώσεις και αντικαταστάσεις σε παραγράφους και εδάφια νόμων, είναι μερικά από τα παραδείγματα που συνθέτουν το δαιδαλώδες ελληνικό φορολογικό σύστημα που δημιουργεί γραφειοκρατία και συνεπώς φοροδιαφυγή.

---

¹⁰ Οργανισμός Έρευνας και Ανάλυσης «ΔιαΝΕΟσις», «Πολυνομία, κακονομία και γραφειοκρατία στην Ελλάδα» των Δημήτρη Σωτηρόπουλου και Λεωνίδα Χριστόπουλου, 2017

https://www.dianeosis.org/wpcontent/uploads/2017/12/Polynomia_Main_UPD_41217.pdf

¹¹ Η πρώτη ήταν το 2010, κατά την οποία η Ελλάδα εντάχθηκε στο μνημόνιο και η δεύτερη ήταν το 2013, κατά την οποία άρχισε η υλοποίηση των βασικών μεταρρυθμίσεων του δεύτερου μνημονίου.

Φορολογική ηθική

Σύμφωνα με δεδομένα¹² από το World Values Survey¹³, οι παράγοντες που επηρεάζουν την φορολογική ηθική μπορούν να ταξινομηθούν σε δυο κατηγορίες· σε κοινωνικοοικονομικούς και σε θεσμικούς. Η πρώτη κατηγορία περιλαμβάνει χαρακτηριστικά όπως η οικογενειακή κατάσταση, οι θρησκευτικές πεποιθήσεις, το επίπεδο μόρφωσης, η εργασιακή και η οικονομική κατάσταση των ατόμων.

Η δεύτερη κατηγορία παραμέτρων, οι οποίοι όπως προαναφέρθηκε μπορούν να χαρακτηριστούν ως θεσμικοί, συνδέονται κυρίως με την άποψη των πολιτών για την κυβέρνηση και τον τρόπο λειτουργίας του κράτους¹⁴.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα αποτελέσματα μιας πρόσφατης έρευνας που διεξήχθη (Δρογαλάς et al, 2018) σχετικά με το επίπεδο φορολογικής ηθικής στην Ελλάδα. Σύμφωνα με την έρευνα, οι Έλληνες πολίτες αφενός έχουν ισχυρή φορολογική ηθική όταν αισθάνονται ότι υπάρχει δίκαιη κατανομή του πλούτου και αφετέρου φοροδιαφεύγουν κυρίως επειδή πιστεύουν ότι η κυβέρνηση της χώρας είναι ανίκανη για χρηστή κατανομή του δημοσίου χρήματος και ότι το τρέχον πολιτικό και φορολογικό σύστημα είναι αναποτελεσματικό και διεφθαρμένο.

Αντίληψη των πολιτών σχετικά με την κρατική λειτουργία

Άτομα που ζουν σε δημοκρατικά πολιτεύματα είναι περισσότερο σύνηθες να αναγνωρίζουν την έμμεση σύνδεση που υπάρχει ανάμεσα στους φόρους που πληρώνουν και στα δημόσια αγαθά και υπηρεσίες που απολαμβάνουν. Έτσι συνειδητοποιούν ότι καθώς η σχέση ανάμεσα στα δυο προαναφερθέντα είναι ανάλογη, μια μείωση στους φόρους θα προκαλέσει επίσης μείωση σε όσα προσφέρονται στο κοινό (Wintrobe 2001, σελ 5-6).

---

¹² Τα δεδομένα από το World Values Survey και η ανάλυσή τους ανακτήθηκαν από το άρθρο :“What drives tax morale?” του OECD.

¹³ Το World Values Survey είναι ένα παγκόσμιο δίκτυο αποτελούμενο από κοινωνικούς επιστήμονες, οι οποίοι μελετούν τις αλλαγές στις αξίες τις πεποιθήσεις των ανθρώπων και την επίδρασή τους στην κοινωνική και πολιτική ζωή.

¹⁴ Η άποψη των πολιτών για το κράτος και τη λειτουργία του αναλύεται και ως αυτοτελές κομμάτι του παρόντος κεφαλαίου ως παράγοντας που επηρεάζει άμεσα την απόφαση των ατόμων για φοροδιαφυγή. Στο παρόν υποκεφάλαιο αναλύεται ως παράγοντας που έμμεσα επηρεάζει την απόφαση για φοροδιαφυγή, μέσα από την διαμόρφωση του επιπέδου φορολογικής ηθικής του κάθε ατόμου.

Οι Έλληνες πολίτες φαίνεται πως δεν εμπιστεύονται αλλά ούτε και είναι ικανοποιημένοι με τις κρατικές υπηρεσίες που τους παρέχονται. Θεωρούν ότι οι κυβερνώντες είναι αναξιόπιστοι και διεφθαρμένοι και ότι η κατανομή και η διάθεση των φορολογικών εσόδων δεν είναι χρηστή και δίκαιη αλλά σπάταλη και άδικη.

Σχέσεις εμπιστοσύνης μεταξύ πολιτών

Όσο περισσότερο πιστεύουν ότι οι συμπολίτες τους ανταποκρίνονται στις φορολογικές τους υποχρεώσεις, τόσο πιο πιθανό είναι να ακολουθήσουν και οι ίδιοι αντίστοιχη συμπεριφορά, μειώνοντας έτσι το κίνητρο για φοροδιαφυγή.

Άξιο αναφοράς είναι στο σημείο αυτό το συμπέρασμα μιας πρόσφατης μελέτης (Gloria Alarcon Garcia et al, 2018), η οποία διευρύνει την έννοια της εμπιστοσύνης από το εγχώριο επίπεδο, στο πλαίσιο των γειτονικών κρατών. Πιο συγκεκριμένα, οι μελετητές κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι υπάρχει αλληλεπίδραση της επιλογής της φοροδιαφυγής μεταξύ πολιτών γειτονικών χωρών, έτσι ώστε υψηλά ή χαμηλά επίπεδα απόρριψης της φοροδιαφυγής στην οικεία χώρα σχετίζονται με υψηλά ή χαμηλά επίπεδα απόρριψης στη γειτονική χώρα.

Μορφωτικό επίπεδο της κοινωνίας

Είναι φυσικό το επίπεδο μόρφωσης και παιδείας που έχουν κατακτήσει οι πολίτες μιας χώρας, τόσο οι φορολογούμενοι όσο και όσοι απαρτίζουν τις φορολογικές αρχές, να επηρεάζει τις αντιλήψεις, τις αποφάσεις και τις ικανότητες τους και πιο συγκεκριμένα την απόφαση για φοροδιαφυγή, την προσπάθεια για απόκρυψη των εισοδημάτων τους και την «επιτυχία» των αντίστοιχων ενεργειών.

Εάν το μορφωτικό επίπεδο είναι χαμηλό, τότε τα άτομα στερούνται φορολογικής κουλτούρας και αδυνατούν να συνειδητοποιήσουν ότι τα έσοδα τα οποία συλλέγονται από την πληρωμή φόρων ουσιαστικά χρηματοδοτούν την παραγωγή των δημοσίων αγαθών, τα οποία ικανοποιούν συλλογικές ανάγκες. Αντίθετα, όσο πιο υψηλό το επίπεδο μόρφωσης, τόσο πιο εμφανής είναι για τα άτομα η σύνδεση ανάμεσα στους φόρους που πληρώνουν και στα δημόσια αγαθά που απολαμβάνουν και συνεπώς είναι

σε θέση να συνειδητοποιήσουν ότι σε περίπτωση που μειωθούν οι πρώτοι αναπόφευκτα θα μειωθούν και τα δεύτερα.

Το μορφωτικό επίπεδο μιας κοινωνίας όμως δεν εξαρτάται και ούτε επηρεάζεται μόνο από τους πολίτες αλλά και από το επίπεδο μόρφωσης των φορολογικών αρχών. Εάν τα άτομα που τις απαρτίζουν είναι σε ικανοποιητικό βαθμό μορφωμένα και ικανά, αυτό σημαίνει ότι τα κρατικά όργανα αποτελούνται από καταρτισμένο και ειδικευμένο προσωπικό, το οποίο είναι σε θέση να οργανώσει με ορθολογικότερο τρόπο τις υπηρεσίες ελέγχου και είσπραξης φόρων και να κάνει χρήση καταλληλότερου μηχανολογικού εξοπλισμού.

Πιθανότητα εντοπισμού και επιβολή ποινής

Οι ποινές για τα αδικήματα της φοροδιαφυγής είναι συγκεκριμένες, θεσπίζονται από τον νόμο και περιλαμβάνονται στον Κώδικα Φορολογικής Διαδικασίας. Η πιθανότητα σύλληψης από την άλλη μπορεί να επηρεάζεται από ορισμένους παράγοντες. Πολλές φορές, επηρεάζεται από το επίπεδο εισοδήματος του φορολογούμενου και το επάγγελμά του. Συγκεκριμένα, θεωρώντας ότι οι φορολογικές αρχές δρουν επίσης με ορθολογικό τρόπο, είναι αρκετά πιθανό να επιλέγουν να ελέγχουν άτομα με μεγαλύτερο επίπεδο εισοδήματος, ώστε να τους επιβάλλεται αναλογικά μεγαλύτερη ποινή, και άτομα που ασκούν επαγγέλματα, ο έλεγχος των οποίων απαιτεί σχετικά μικρό κόστος για τις κρατικές αρχές.

Διάρθρωση της οικονομίας και του φορολογικού συστήματός της

Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι σύμφωνα με τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία της Eurostat (αφορούν το έτος 2016), η Ελλάδα έχει το μεγαλύτερο ποσοστό αυτοαπασχολούμενων ανάμεσα στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με ποσοστό σχεδόν διπλάσιο του ευρωπαϊκού μέσου όρου.

Η διάρθρωση αυτή της ελληνικής οικονομίας, η οποία αποτελείται κατά ένα μεγάλο μέρος από αυτοαπασχολούμενους και πολύ μικρές επιχειρήσεις, ευνοεί την εξέλιξη της φοροδιαφυγής. Αυτό οφείλεται αφενός στην απόκρυψη μέρους του εισοδήματος από τους φορολογούμενους και αφετέρου από τη δυσχέρεια τέτοιων ελέγχων από τις φορολογικές αρχές.

2.3 ΕΙΔΗ ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗΣ

Η φοροδιαφυγή μπορεί να εμφανιστεί με πολλούς τρόπους και τεχνάσματα όπως:

- a) Αποκρύπτοντας εισοδήματα από διάφορες πηγές.
- b) Εμφανίζοντας υπερβολικές ή πλαστές δαπάνες.
- c) Δημιουργώντας πλασματικές εταιρείες.
- d) Καταστρατήγηση ευνοϊκής νομοθεσίας ειδικών σκοπών κ.α.

Διαπιστώνουμε λοιπόν, ότι στα ελεύθερα επαγγέλματα είναι πιο δύσκολο να εντοπιστεί η φοροδιαφυγή συγκριτικά με τους μισθωτές ή την εκμετάλλευση ακινήτων, καθώς στις τελευταίες κατηγορίες υπάρχει άμεση διασταύρωση των στοιχείων. Στις εμπορικές επιχειρήσεις για να εντοπιστεί η φοροδιαφυγή, θα πρέπει να γίνει επιτόπου έλεγχος και διασταυρώσεις.

2.4 ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗΣ

Όποιες και αν είναι οι αιτίες της φοροδιαφυγής, οι συνέπειες που επιφέρουν είναι δυσοίωνες στην οικονομική ζωή μιας χώρας και επηρεάζουν όλους ανεξαιρέτως τους φορολογούμενους της.

Οι φορολογούμενοι μιας χώρας διακρίνονται σε δύο κατηγορίες: τους συνεπείς και τους ασυνεπείς. Μπορεί άτομα με την ίδια φοροδοτική ικανότητα να μην έχουν τις ίδιες φορολογικές επιβαρύνσεις και αυτό γιατί δεν επιθυμούν όλοι οι φορολογούμενοι να γίνουν παραβάτες του νόμου. Η μη καταβολή όμως των απαραίτητων επιβαρύνσεων προκαλεί έλλειμμα στο κράτους, με αποτέλεσμα αρχικά να επιβαρύνονται οι συνεπείς φορολογούμενοι και έπειτα να περιορίζεται σημαντικά η δυνατότητα του κράτους για δημόσιες επενδύσεις και να αυξάνεται το δημόσιο χρέος.

Η φοροδιαφυγή προκαλεί ακόμη αναποτελεσματικότητα στα φορολογικά μέτρα που λαμβάνονται από το κράτος, διαταραχή στους όρους ανταγωνισμού των επιχειρήσεων και στην επιβολή πρόσθετων επιβαρύνσεων για τα χαμηλά και μεσαία στρώματα προκειμένου να καλυφθεί το δημοσιονομικό κενό που προκαλείται.

Επίσης, η ανισότητα που προκαλεί στο φορολογικό σύστημα είναι άλλη μία δυσμενή συνέπεια. Ένας βασικός στόχος του φορολογικού συστήματος είναι η αναδιανομή του εισοδήματος από τους πλούσιους στους φτωχούς. Η φοροδιαφυγή υπονομεύει αυτό το σκοπό γιατί γίνεται κυρίως από τους πλούσιους: τα πλουσιότερα νοικοκυριά στην Ελλάδα φοροδιαφεύγουν περισσότερο από τα φτωχότερα, όχι μόνο σε απόλυτο μέγεθος αλλά και αναλογικά με το εισόδημά τους (Ματσαγγάνης και Φλεβοτόμου, 2010).

Η φορολογική συνείδηση επηρεάζει αρνητικά τους συνεπείς φορολογούμενους, με αποτέλεσμα είτε η φοροδιαφυγή να μεγαλώνει περισσότερο είτε να παράγονται κοινωνικές συγκρούσεις ανάμεσα στους φοροφυγάδες και στους συνεπείς φορολογούμενους. Είναι λοιπόν απαραίτητο το κράτος μιας χώρας να πάρει άμεσα μέτρα μετριασμού ή ακόμα και καταπολέμησης οριστικά του φαινομένου της φοροδιαφυγής διώκοντας όσα την προξενούν (Κανελλόπουλος και άλλοι, 1995).

Παρόλο όμως τις προαναφερθείσες αρνητικές συνέπειες της φοροδιαφυγής, υπάρχουν και ορισμένες θετικές συνέπειες για την οικονομία και την κοινωνική συμπεριφορά των ατόμων. Πιο συγκεκριμένα:

- i. Μεγαλώνει η δυνατότητα αποταμίευσης των πολιτών και των επιχειρήσεων, άρα επιτυγχάνονται οι ρυθμοί οικονομικής ανάπτυξης.
- ii. Δεν επιτρέπεται υπέρμετρα φορολογικά βάρη και αποτρέπονται με αυτό τον τρόπο οι δυσμενείς συνέπειες που έρχονται.

2.5 ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗΣ

Παρακάτω θα επισημανθούν αναφορικά οι πιο σημαντικοί προσδιοριστικοί παράγοντες από τους οποίους εξαρτάται η τάση των φορολογούμενων για φοροδιαφυγή και η επιτυχία της προσπάθειας τους να φοροδιαφεύγουν¹⁵:

- Το μορφωτικό και πολιτιστικό επίπεδο του πληθυσμού
- Ο τρόπος κατανομής του φορολογικού βάρους
- Το επίπεδο της φορολογικής επιβάρυνσης
- Ο τρόπος δαπάνης των εσόδων
- Η διάρθρωση του φορολογικού συστήματος
- Η οργάνωση και το επίπεδο των φοροτεχνικών υπηρεσιών
- Ο βαθμός ανάπτυξης και οργάνωσης της οικονομίας
- Ο βαθμός οργάνωσης της αγοράς
- Η διάρθρωση του εθνικού εισοδήματος της χώρας

---

¹⁵ Τάτσος, Ν., 2001, «Η παραοικονομία και η φοροδιαφυγή στην Ελλάδα», Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, σελ. 20 - 23

2.6 ΛΟΓΟΙ ΥΠΑΡΞΗΣ ΤΗΣ ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗΣ¹⁶

- Στις δυτικές χώρες, η αύξηση του διαθέσιμου εισοδήματος του φορολογουμένου, το οποίο είναι αποτέλεσμα απόκρυψης εισοδήματος, θεωρείται η κύρια αιτία φοροδιαφυγής. Προσδιοριστικοί παράγοντες θεωρούνται το ύψος του δημοσιονομικού βάρους και ιδιαίτερα οι υψηλοί οριακοί συντελεστές και το επίπεδο της φορολογικής ηθικής.
- Η ύπαρξη εκτεταμένης παραοικονομίας, για λόγους παράκαμψης ρυθμίσεων και κανόνων, εξαναγκάζει πολλές φορές και σε «παράλληλη» φοροδιαφυγή, προκειμένου να μη αποκαλυφθεί η υπόγεια δραστηριότητα. Στη συγκεκριμένη περίπτωση παρατηρούμε την παραοικονομία ως αιτία και τη φοροδιαφυγή ως αποτέλεσμα της.
- Η ύπαρξη εκτεταμένης φοροδιαφυγής αποτελεί αιτία πρόσθετης φοροδιαφυγής. Δείτε ένα παράδειγμα για την καλύτερη κατανόηση της προηγούμενης φράσης. Ένας εργαζόμενος, ο οποίος δε θέλει να φοροδιαφεύγει, μπορεί να αναγκαστεί μέσω του εργοδότη να το κάνει αν ο εργοδότης δεν του δώσει βεβαίωση αποδοχών ή αν του δώσει τελικά τη βεβαίωση με ποσό αποδοχών μικρότερο του πραγματικού. Ο εργαζόμενος εδώ αναγκάζεται να φοροδιαφύγει ή να χάσει την εργασία του (με ρίσκο να αργήσει να βρει καινούρια ή να αντιμετωπίσει το ίδιο πρόβλημα και στην επόμενη εργασία του).
- Τέλος, κάποιοι άλλοι λόγοι όπως, ενδεικτικά, η αντίληψη για το ρόλο του κράτους και η άγνοια, κάνουν τα άτομα να είναι απρόθυμα να υποβάλλουν δηλώσεις στην εφορία, ακόμα και στην περίπτωση που η υποβολή δήλωσης δεν συνεπάγεται την καταβολή φόρου. Γενικά, όσο πολυπλοκότερο και ασαφές είναι το φορολογικό σύστημα και όσο πιο απρόσιτες οι φορολογικές αρχές τόσο πιο εκτεταμένη είναι η φοροδιαφυγή που οφείλεται σε αυτούς τους λόγους.

¹⁶ Καλυβιανάκης Κ. (1993). Φορολογικό καθεστώς – παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, σελ. 25

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο – ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗ ΚΑΙ ΦΟΡΟΑΠΟΦΥΓΗ

3.1 ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Σύμφωνα με τον Τάτσο Ν. (2001)¹⁷ οι αναγκαστικές χρηματικές παροχές, που δίνουν οι πολίτες προς το κράτος για την αντιμετώπιση των δημόσιων δαπανών, χωρίς να λαμβάνουν άμεση αντιπαροχή από αυτό, ονομάζονται φόροι. Η μείωση στο εισόδημα των πολιτών όμως, προκαλεί αντιδράσεις ενεργητικές ή παθητικές από μέρους τους, που στοχεύουν στη μείωση της φορολογικής τους επιβάρυνσης. Η φορολογία και γενικότερα η φοροδιαφυγή επηρεάζει τις αποφάσεις σχετικά με την προσφορά και τη ζήτηση, για την εργασία, την κατανομή των διαθέσιμου εισοδήματος για κατανάλωση ή αποταμίευση, την κατανομή της κατανάλωσης μεταξύ των διαφόρων αγαθών και υπηρεσιών (Matsaganis, M. and M. Flevotomou, 2010)¹⁸.

Η έννοια της φοροδιαφυγής δε θα πρέπει να συγχέεται με την έννοια της φοροαποφυγής. Η ύπαρξη της φοροδιαφυγής και της παραοικονομίας έχει τεράστιες αρνητικές κοινωνικές και οικονομικές επιπτώσεις, καθώς δημιουργούν άνιση κατανομή των φορολογικών βαρών και στερούν σημαντικούς δημοσιονομικούς πόρους από το Δημόσιο.

Ο ακριβής ορισμός της φοροαποφυγής είναι δύσκολο να διατυπωθεί, αφού μπορεί να αλλάζει διαχρονικά και ποικίλει από χώρα σε χώρα. Γενικά, στην περίπτωση της φοροαποφυγής οι φορολογούμενοι αποφεύγουν την καταβολή του φόρου με μέσα και διαδικασίες, οι οποίες δεν συνεπάγονται ποινές γι' αυτούς και δεν επιφέρουν νομικές συνέπειες.¹⁹

Στα εισοδήματα από εμπορικές επιχειρήσεις διακρίνουμε τις εξής περιπτώσεις²⁰:

- i. Αποφυγή της καταβολής άμεσων φόρων ή αποφυγή καταβολής ή συμψηφισμού των έμμεσων φόρων (Φ.Π.Α.) με την μη έκδοση ή

¹⁷ Τάτσο Ν. (2001). Παραοικονομία και Φοροδιαφυγή στην Ελλάδα. Εκδόσεις Παπαζήση ΑΕΒΕ, Αθήνα, σελ. 16

¹⁸ Matsaganis and Flevotomou. (2010). Distributional implications of tax evasion in Greece. GreeSE Paper No 31, The Hellenic Observatory, London School of Economics and Political Science, London, p. 27 - 28

¹⁹ Τάτσο Ν. (2001), «Η παραοικονομία και η φοροδιαφυγή στην Ελλάδα», Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, σελ. 24

²⁰ Υπουργείο Οικονομικών. (2011). Εθνικό επιχειρησιακό πρόγραμμα καταπολέμησης της φοροδιαφυγής 2011 – 2013, Πολίτες και πολιτεία μαζί. Σελ. 9-11

- ανακριβή έκδοση παραστατικών πώλησης, ή τη λήψη ανακριβών παραστατικών για αγορές, δαπάνες και υπηρεσίες, ή την έκδοση και λήψη πλαστών και εικονικών παραστατικών. Παρατηρείται ακόμα μείωση των φορολογητέων κερδών μέσω της υποτίμησης της αξίας των απογραφέντων ειδών και την εμφάνιση αυξημένων ή πλαστών δαπανών.
- ii. Παραεμπόριο δηλαδή διάθεση παράνομων ειδών είτε προερχόμενα από τρίτες χώρες που εισάγονται ή διακινούνται εντός Ε.Ε. είτε προερχόμενα από επιχειρήσεις που όμως δεν έχουν εκδώσει νόμιμα παραστατικά.
  - iii. Εξωχώριες επιχειρήσεις (offshore) που ιδρύονται με σκοπό την απόκρυψη εσόδων και κερδών από παράνομες δραστηριότητες (π.χ. ξέπλυμα μαύρου χρήματος, λαθρεμπόριο όπλων, ναρκωτικών κλπ.) αλλά και για να έχουν μικρότερη φορολογική επιβάρυνση και απαλλαγή από την φορολογία στη χώρα όπου έχουν την μόνιμη κατοικία τους.

Ως παραοικονομία ορίζεται οποιαδήποτε οικονομική δραστηριότητα που δεν καταγράφεται είτε για το λόγο ότι την αποκρύπτουν αυτοί που τη διεξάγουν είτε για το λόγο ότι οι στατιστικές υπηρεσίες δε διαθέτουν την κατάλληλη οργάνωση. Όπως και στη φοροδιαφυγή, έτσι και στην παραοικονομία, δεν υπάρχει κάποιος ορισμός που να γίνεται γενικά αποδεκτός. Κατά τους Βαβούρα Ι. και Μανωλά Γ. (2006), παραοικονομία είναι οι οικονομικές δραστηριότητες, που δημιουργούν εισοδήματα συντελεστών παραγωγής. Άρα κανονικά, θα έπρεπε να καταγράφονται στις στατιστικές εκτιμήσεις της συνολικής οικονομικής δραστηριότητας, όπως είναι το ακαθάριστο εγχώριο ή εθνικό προϊόν, αλλά δε συμπεριλαμβάνονται σ' αυτές, λόγω της μερικής ή ολικής απόκρυψης τους από τις αρμόδιες κρατικές υπηρεσίες.²¹

---

²¹ Βαβούρα Ι.Σ., Μανωλάς Γ.Α. (2006) «Εισαγωγή στις μακροοικονομικές έννοιες», Εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα, σελ. 273

3.2 ΤΡΟΠΟΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗΣ

Από έρευνα του Οικονομικού Επιμελητηρίου της Ελλάδας σχετικά με τη φοροδιαφυγή (Δελτίο Τύπου Οικονομικού Επιμελητηρίου της Ελλάδος, 2010²²), προέκυψε ως σημαντικότερος λόγος της φοροδιαφυγής η ανεπάρκεια και αναποτελεσματικότητα των ελεγκτικών αρχών, δηλαδή όχι οι αδυναμίες του νομοθετικού πλαισίου ή οι ελλείψεις αυτού, αλλά η αδυναμία υλοποίησης των σχετικών προβλέψεων. Από την παραπάνω έρευνα προέκυψαν, ακόμη, δύο βασικά συμπεράσματα: πρώτον, 8 στους 10 Έλληνες πιστεύουν ότι βασικό αίτιο της φοροδιαφυγής είναι η μικρή πιθανότητα εντοπισμού της από τις αρμόδιες αρχές και, δεύτερον, ότι ένας στους οκτώ φορολογούμενους έχει επιχειρήσει να φοροδιαφύγει (γι' αυτό και η ύπαρξη ενός αποτελεσματικού φορολογικού μηχανισμού θεωρείται ότι ανήκει στον πυρήνα της φορολογικής πολιτικής²³).

Σύμφωνα με την ίδια μελέτη, οι παράγοντες που καθορίζουν την έκταση της φοροδιαφυγής είναι οι εξής²⁴:

a) Το μορφωτικό και πολιτιστικό επίπεδο των φορολογούμενων.

Ο παράγοντας αυτός επηρεάζει την αντίληψη των φορολογούμενων ως προς τη σπουδαιότητα των δημοσίων αγαθών (παιδεία, υγεία, ασφάλεια κ.λ.π.), που χρηματοδοτούνται από τα φορολογικά έσοδα, με σκοπό την κάλυψη συλλογικών αναγκών.

b) Το μορφωτικό επίπεδο των φοροτεχνικών οργάνων.

Ικανά και μορφωμένα στελέχη των φοροτεχνικών υπηρεσιών (εφορία, Σ.Δ.Ο.Ε., κ.λ.π.) μπορούν να διαμορφώσουν ένα δίκαιο φορολογικό σύστημα, να αποτρέψουν τη φοροδιαφυγή, να διαρθρώσουν ορθολογικά τις υπηρεσίες και να τις εκσυγχρονίσουν με κατάλληλο τεχνολογικό εξοπλισμό. Τέτοιες υποδομές σε Ανθρώπινο Δυναμικό, αλλά και σύγχρονη τεχνολογική επεξεργασία, δεν έχουν ακόμη ολοκληρωθεί και, ακριβέστερα, η οργάνωσή τους βρίσκεται σε εξαιρετικά προκαταρκτικό στάδιο.

²² https://www.e-kyklades.gr/images/DELTIOTYPOUMELETI_F5317.pdf

²³ J.Slemrod/S. Yitzhaki, paper 7473/1999, σημείο 1α, και υποσημείωση 3

²⁴ https://www.e-kyklades.gr/images/DELTIOTYPOUMELETI_F5317.pdf

c) Η φορολογική επιβάρυνση κάθε φορολογούμενου σε σχέση με το εισόδημα του.

Αυτό σημαίνει ότι υψηλή φορολογική επιβάρυνση προκαλεί μεγαλύτερη τάση για φοροδιαφυγή, καθώς το όφελος της αποφυγής του φόρου εξισορροπείται από το κόστος της τυχόν αποκάλυψης της φοροδιαφυγής.

d) Ο τρόπος κατανομής των φορολογικών βαρών.

Η τάση για φοροδιαφυγή ενισχύεται όταν η κατανομή των φορολογικών βαρών θεωρείται από τους υπόχρεους στην καταβολή φόρου και γενικότερα το κοινωνικό σύνολο ως άδικη.

e) Τα είδη των φόρων του φορολογικού συστήματος.

Όταν το φορολογικό σύστημα κυριαρχείται από άμεσους φόρους, όπως ο φόρος εισοδήματος, τότε η δυνατότητα απόκρυψης της φορολογητέας ύλης είναι μεγαλύτερη, με αποτέλεσμα να ενισχύεται η τάση για φοροδιαφυγή. Για παράδειγμα, οι ελεύθεροι επαγγελματίες μπορούν να δηλώσουν μικρότερο από το πραγματοποιηθέν εισόδημα, ενώ οι εταιρείες να μεταφέρουν μέρος των κερδών σε λογαριασμούς εξόδων ή αποσβέσεων.

f) Η διαχείριση του δημόσιου χρήματος.

Η διαφανής και συνετή διαχείριση του δημόσιου χρήματος και η αποτελεσματική ικανοποίηση των συλλογικών αναγκών ενισχύει την εμπιστοσύνη των πολιτών στην δημόσια διοίκηση και την επιθυμία συνεισφοράς στα φορολογικά βάρη. Αντίθετα, η σπατάλη του δημόσιου χρήματος καθιστά τους φορολογούμενους επιφυλακτικούς, επηρεάζει την φορολογική ηθική τους και ενισχύει την τάση τους για φοροδιαφυγή.

3.3 ΑΙΤΙΕΣ ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Οι πιο σημαντικές αιτίες ύπαρξης του φαινομένου της παραοικονομίας είναι ο εξής²⁵:

- ✚ Ο βαθμός του κρατικού παρεμβατισμού
- ✚ Η κρατική γραφειοκρατία
- ✚ Η υψηλή φορολογική επιβάρυνσή
- ✚ Η φοροδιαφυγή
- ✚ Η ανεργία
- ✚ Το υψηλό ποσοστό των ελεύθερων επαγγελματιών στην οικονομία σε σχέση με το ποσοστό εκείνων που προσφέρουν εξαρτημένη εργασία
- ✚ Το επίπεδο ευσυνειδησίας και κοινωνικοοικονομικών αξιών των ηγετών και των μελών της κοινωνίας
- ✚ Η ύπαρξη «βρώμικου» χρήματος το οποίο μπορεί να προέρχεται από ναρκωτικά κ.α.
- ✚ Η μη ορθολογική χρησιμοποίηση εκ μέρους του κράτους του προϊόντος των φορολογιών
- ✚ Η επιεικής τιμωρία των παρανομούντων

---

²⁵ Ελευθερίου Ι. (2011), Διπλωματική εργασία, «Παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα εν μέσω κρίσης.», σελ. 7 – 8

3.4 ΜΟΡΦΕΣ ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ²⁶

Οι κυριότερες μορφές παραοικονομίας είναι:

1. Οι λαϊκές αγορές
2. Τα παζάρια ή οι εμποροπανηγύρεις
3. Οι καταναλωτικές εκθέσεις
4. Το υπαίθριο εμπόριο

Άλλες μορφές της παραοικονομίας στην χώρα μας χωρίς θεσμοθέτηση είναι οι τηλεπωλήσεις, προσφορές μεγάλων αλυσίδων και υπερμάρκετ, καλλυντικά, κεντήματα, εσώρουχα και ρούχα από το εξωτερικό, τσιγάρα στους δρόμους, τσάντες, ιδιαίτερα μαθήματα, κομμώτριες στο σπίτι, τα πετρέλαια, τα καύσιμα, τα ναρκωτικά και τέλος η διάθεση cd και dvd από πολλούς οικονομικούς μετανάστες.

3.5 ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ²⁷

- Εφαρμογή των νόμων
- Οι άδειες στις λαϊκές αγορές να εκδίδονται από ειδικές επιτροπές και όχι από την τοπική αυτοδιοίκηση.
- Οι μικροπωλητές να εγγράφονται στα επιμελητήρια σε ειδικό μητρώο.
- Να δημιουργηθούν μόνιμες εγκαταστάσεις για λαϊκές αγορές και παζάρια ώστε να ελέγχονται πιο εύκολα.
- Να ενισχυθεί η Δημοτική Αστυνομία για να υπάρχει ουσιαστικότερος έλεγχος.
- Να οργανωθούν οι λαϊκές αγορές καλύτερα ώστε να καταπολεμηθεί η ανεργία.

²⁶ Γέροντας Α. (2005), Δημοσιονομικό Δίκαιο, Αθήνα-Κομοτηνή, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα

²⁷ Γέροντας Α. (2005), Δημοσιονομικό Δίκαιο, Αθήνα-Κομοτηνή, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο - ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ

Σκοπός της παρούσας πτυχιακής εργασίας είναι η μελέτη των αιτιών της φοροδιαφυγής και της φοροαποφυγής στην Ελλάδα με βασικό επίκεντρο την άποψη των εμπλεκόμενων φορέων. Για να αντλήσουμε πληροφορίες πάνω σε αυτά τα ζητήματα, θα χρησιμοποιήσουμε πρωτογενή στοιχεία τα οποία θα συγκεντρώσουμε με τη μέθοδο του ερωτηματολογίου. Το ερευνητικό κοινό μας ανήκει στους κλάδους των δημοσίων υπαλλήλων, των εκπαιδευτικών και των τραπεζικών στην Λευκάδα.

4.1 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η Ιεραρχική Ανάλυση Αποφάσεων – AHP είναι ένα ρεαλιστικό μοντέλο λήψης αποφάσεων που προσμετρά όλους τους παράγοντες – κριτήρια που συμμετέχουν στη λήψη μιας απόφασης. Οι μετρήσεις σε ένα μοντέλο AHP μπορούν να είναι τόσο ποσοτικές όσο και ποιοτικές. Αυτό είναι και το «επαναστατικό» στην μέθοδο του Saaty, το οποίο δημιούργησε μια κλίμακα, πέρα από τις θεμελιώδεις, η οποία καθιστά τα πάντα μετρήσιμα, με τρόπο ώστε να μπορούν να ιεραρχηθούν με συνέπεια τελικά να προσδιοριστεί η καλύτερη εναλλακτική απόφαση.²⁸

Η AHP συγκαταλέγεται στις μεθόδους λήψης αποφάσεων πολυσταδιακών ως προς τα κριτήρια προβλημάτων, γνωστές ως Multi-Attribute Decision Methods (M.A.D.M's). Ο καθηγητής J.E. Steiguer του πανεπιστημίου της Αριζόνα ανέφερε σε μια δημοσίευση του ότι, η AHP είναι ίσως η πιο ευρέως χρησιμοποιούμενη από τις μεθόδους M.A.D.M. διότι ως μέθοδος έχει μια σειρά από επιθυμητές ιδιότητες²⁹:

- i. Η AHP είναι μια δομημένη μέθοδος λήψης αποφάσεων η οποία μπορεί να τεκμηριωθεί και να αναπαραχθεί.

²⁸ Ιεραρχική Ανάλυση Αποφάσεων (AHP) Ένα Μοντέλο Λήψης Αποφάσεων σε Συνθήκες Πολλαπλών Κριτηρίων, Διπλωματική εργασία στα πλαίσια μεταπτυχιακού προγράμματος σπουδών "Τα μαθηματικά των υπολογιστών και των αποφάσεων", Κόλλια Ηλιάνα, Επιβλέπων καθηγητής Τσάντας Νικόλαος, Πανεπιστήμιο Πατρών, ακαδημαϊκό έτος 2011 – 2012

²⁹ Ιεραρχική Ανάλυση Αποφάσεων (AHP) Ένα Μοντέλο Λήψης Αποφάσεων σε Συνθήκες Πολλαπλών Κριτηρίων, Διπλωματική εργασία στα πλαίσια μεταπτυχιακού προγράμματος σπουδών "Τα μαθηματικά των υπολογιστών και των αποφάσεων", Κόλλια Ηλιάνα, Επιβλέπων καθηγητής Τσάντας Νικόλαος, Πανεπιστήμιο Πατρών, ακαδημαϊκό έτος 2011 – 2012

- ii. Η ΑΗΡ πέραν της εφαρμογής της σε πολύ-κριτήρια προβλήματα αποφάσεων, είναι εφαρμόσιμη και σε περιπτώσεις αποφάσεων όπου εμπλέκεται η υποκειμενική κρίση.
- iii. Χρησιμοποιεί τόσο ποιοτικά όσο και ποσοτικά δεδομένα.
- iv. Προβλέπονται τρόποι για τη μέτρηση της συνέπειας των κρίσεων από την ίδια την διαδικασία.
- v. Υπάρχει πληθώρα στοιχείων για τις εφαρμογές της ΑΗΡ στην ακαδημαϊκή βιβλιογραφία, γεγονός που την καθιστά ιδιαίτερα προσιτή στον χρήστη.
- vi. Το εμπορικό λογισμικό της ΑΗΡ το Expert Choice διατίθεται με τεχνική και εκπαιδευτική υποστήριξη.
- vii. Η ΑΗΡ είναι κατάλληλη για περιπτώσεις όπου ο αποφασίζων είναι μια ομάδα. Κάθε μια από αυτές τις ιδιότητες θα επιδιώξουμε να τις τεκμηριώσουμε στην πορεία της εργασίας, ξεκινώντας από το θεωρητικό υπόβαθρο για να γίνει κατανοητή η διαδικασία και οι βάσεις στις οποίες στηρίζεται η ΑΗΡ.

Η μέθοδος της Διαδικασίας Αναλυτικής Ιεράρχησης (ΑΗΡ) αναπτύχθηκε από τον Saaty (1980,1994) και σε μία κατάσταση που δίνεται και απαιτείται να παρθεί μία απόφαση δημιουργεί μια δομή ιεραρχίας για να αντιπροσωπεύει τις σχέσεις των σημαντικών στοιχείων. Είναι μια ευρέως χρησιμοποιημένη και τεκμηριωμένη Πολυκριτήρια Μέθοδος παρά το γεγονός ότι έχει δεχθεί κριτική (Bana e Costa και Vansnick, 2008, Belton V και Stewart TJ, 2002), η οποία σε ορισμένες περιπτώσεις φαίνεται δικαιολογημένη. Από την μεριά του συγγραφέα, η μεθοδολογία αυτή έχει τα όριά της, ειδικά σε ένα πρόβλημα απόφασης με πολλές εναλλακτικές λύσεις, αλλά αποδίδει καλά σε περιβάλλον εργαστηρίου με μια μικρή ομάδα ειδικών ως συμμετέχοντες και έχει χρησιμοποιηθεί με επιτυχία στο παρελθόν σε ένα παρόμοιο θέμα (Tuncay 2010).

4.2 Η ΒΑΣΙΚΗ ΔΟΜΗ ΤΗΣ ΑΗΡ

Η δομή της μεθόδου ξεκινά διαχωρίζοντας το πρόβλημα σε μικρότερα κομμάτια και στη συνέχεια χρησιμοποιεί δυαδικές συγκρίσεις ώστε να καθορίσει τις προτεραιότητες σε κάθε ιεραρχία. Η ΑΗΡ βασίζεται ουσιαστικά σε τρεις αρχές: αποσύνθεση, σχετικές συγκρίσεις και σύνθεση των προτεραιοτήτων (Saaty, 1986). Είναι καλό κατ' αρχήν να γίνουν απόλυτα κατανοητές αυτές οι τρεις αρχές³⁰:

- Αποσύνθεση: Σύμφωνα με την αρχή της αποσύνθεσης για να κατασκευαστεί μια ιεραρχία, η οποία αποτελεί βασικό συστατικό της μεθόδου, πρέπει να εντοπιστούν τα βασικά στοιχεία του προβλήματος. Για τον εντοπισμό των στοιχείων αυτών είναι απαραίτητη η αποσύνθεση του προβλήματος σε επίπεδα με την μορφή δέντρου. Στο πρώτο επίπεδο του δέντρου βρίσκεται ο τελικός στόχος – απόφαση. Ακολουθείται από τα βασικά κριτήρια που επηρεάζουν την απόφαση στο δεύτερο επίπεδο, τα υποκριτήρια αυτών στο τρίτο και συνεχίζεται με ανάλογο τρόπο. Κάθε επίπεδο λοιπόν, είναι η αποσύνθεση του ακριβώς προηγούμενου. Με τον τρόπο αυτό το πρόβλημα, σπάει σε επιμέρους κομμάτια: γενικές έννοιες, οι οποίες είναι αβέβαιες, γίνονται πιο ειδικές και σαφείς. Στο τελευταίο επίπεδο του δέντρου παρατίθενται οι εναλλακτικές αποφάσεις.
- Σχετικές συγκρίσεις: Οι συγκρίσεις κατά ζεύγη που ακολουθούν την αποσύνθεση του προβλήματος, ποσοτικοποιούν την σημασία του κάθε κριτηρίου (ή υποκριτηρίου) στο εκάστοτε επίπεδο σε σχέση με το κάθε στοιχείο που συνδέεται στο ανώτερο ακριβώς επίπεδο. Μέσω των συγκρίσεων αυτών προκύπτουν οι πίνακες προτιμήσεων, οι οποίοι παρέχουν στη συνέχεια την εκτίμηση των σχετικών βαρών για κάθε κριτήριο (ή υποκριτήριο) και για κάθε εναλλακτική.
- Σύνθεση των προτεραιοτήτων: Τα σχετικά βάρη που υπολογίζονται μέσω των πινάκων προτιμήσεων υποδεικνύουν την σύνθεση των προτεραιοτήτων, η οποία οδηγεί εν συνεχεία στην κατασκευή της ιεραρχίας. Η επίλυση προβλημάτων λήψης αποφάσεων στις πρόσφατες δεκαετίες αντιμετωπίζεται

---

³⁰ Saaty T.L. (1986). Axiomatic Foundation of the Analytic Hierarchy Process, Management Science, Vol. 32. No. 7, pp. 841 – 855

πλέον μέσα από την προσέγγιση των συστημάτων, κυρίως για προβλήματα που αφορούν τις κοινωνικές επιστήμες. Ουσιαστικά για την επίλυση του εκάστοτε προβλήματος σχεδιάζεται ένα σύστημα, το οποίο αντανακλά έναν μικρόκοσμο.

Μέσα από το σύστημα που σχεδιάζεται, αξιολογείται ο αντίκτυπος των διαφόρων συνιστωσών του συστήματος για ολόκληρο το σύστημα και βρίσκονται οι προτεραιότητες τους. Η ιεραρχία είναι ένας ιδιαίτερος τύπος συστήματος, ο οποίος βασίζεται στην υπόθεση ότι οι οντότητες οι οποίες έχουν προσδιοριστεί μπορούν να ομαδοποιηθούν σε ασυνεχή – ασύνδετα σύνολα, με τις οντότητες της μιας ομάδας να επηρεάζουν μόνο μια άλλη ομάδα και να επηρεάζονται αντίστοιχα από μια μόνο άλλη ομάδα. Τα στοιχεία σε κάθε ομάδα – επίπεδο της ιεραρχίας υποθέτονται ότι είναι ανεξάρτητα.

Οι ιεραρχίες ως συστήματα είναι σταθερά και ταυτόχρονα ευέλικτα. Σταθερά γιατί οι μικρές αλλαγές έχουν μικρή επίδραση και ευέλικτα γιατί οι προσθήκες σε μια καλά δομημένη ιεραρχία δεν διαταράσσουν την απόδοση της ως σύστημα. Στην πράξη δεν υπάρχει καθορισμένη διαδικασία για την παραγωγή των στόχων, των κριτηρίων και των εναλλακτικών ενεργειών που πρέπει να περιλαμβάνονται σε μια ιεραρχία ή ακόμη και σε ένα γενικότερο σύστημα. Εξαρτάται από το τι στόχους έχει επιλέξει ο καθένας για την αποσύνθεση της πολυπλοκότητας του συστήματος. Η αντίληψη του κάθε ατόμου είναι διαφορετική, προσαρμοσμένη υποσυνείδητα να εξυπηρετεί τις προσωπικές του ανάγκες. Ωστόσο, ο καθένας επιδιώκει να είναι αντικειμενικός κατά την ερμηνεία των εμπειριών του, ώστε να γίνεται κατανοητός ο τρόπος που τις χρησιμοποιεί, οι οποίες ωστόσο δεν παύουν να καταγράφονται υποκειμενικά. Η αποσύνθεση κάθε προβλήματος επιμερίζει την υποκειμενικότητα και έτσι δίνεται ένα αντικειμενικότερο σύνολο κατά την σύνθεση της ιεραρχίας. Όπως και να έχει όμως, η ιεραρχία που συνθέτει ο καθένας είναι αντικειμενική σύμφωνα με την δική του άποψη, αφού σχετίζεται με την συλλογική του εμπειρία. Είναι σημαντικό να παρατηρηθεί ότι, παρά το γεγονός ότι η λειτουργική αναπαράσταση ενός συστήματος διαφέρει από άτομο σε άτομο, οι άνθρωποι συνήθως συμφωνούν να τοποθετούν στο τελευταίο επίπεδο των ιεραρχιών τις εναλλακτικές ενέργειες του προβλήματος και στο επίπεδο πάνω από αυτό τα χαρακτηριστικά των εν λόγω ενεργειών που πρέπει να ληφθούν υπόψη. Για όλους αυτούς τους λόγους, δεν θα εξυπηρετούσε η ύπαρξη

αυστηρών δομών κατά την σύνθεση μιας ιεραρχίας, υπάρχουν όμως συνήθεις δομές, οι οποίες και χρησιμοποιούνται.

4.3 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Στο πλαίσιο της παρούσας πτυχιακής εργασίας πραγματοποιήθηκε έρευνα με τη χρήση ερωτηματολογίου, με σκοπό την αξιοποίηση των αποτελεσμάτων με τη διαδικασία αναλυτικής ιεράρχησης και το λογισμικό Expert Choice 2000 και στη συνέχεια την εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με τις απόψεις των εμπλεκόμενων φορέων – δημοσίων υπαλλήλων, εκπαιδευτικών και τραπεζικών στη Λευκάδα – για τη φοροδιαφυγή και την φοροαποφυγή στην Ελλάδα. Τα ερωτηματολόγια μας δόθηκαν έτοιμα από τον επιβλέποντα καθηγητή της παρούσας εργασίας κ. Μιχαήλ Διακομιχάλη.

Στην έρευνά μας συμπεριλήφθηκαν τα εξής πέντε κριτήρια επιλογής:

1. Έλλειψη παιδείας
2. Πολυπλοκότητα νομοθεσίας
3. Αδιαφάνεια στη διαχείριση δημοσίων εσόδων
4. Ατιμωρησία
5. Υπερβολική φορολόγηση

4.3.1 ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Στην παρούσα εργασία χρησιμοποιήθηκε για την πραγματοποίηση της έρευνας ένα ηλεκτρονικό ερωτηματολόγιο, το οποίο απαντήθηκε από εργαζόμενους στους κλάδους των δημοσίων υπαλλήλων, των εκπαιδευτικών και των τραπεζικών στην περιοχή της Λευκάδας την περίοδο Μάρτιος – Σεπτέμβριος 2020. Τα ερωτηματολόγια μας δόθηκαν έτοιμα από τον επιβλέποντα καθηγητή της παρούσας εργασίας κ. Μιχαήλ Διακομιχάλη.

Συνολικά συμπληρώθηκαν ενενήντα τρία ερωτηματολόγια, τα οποία καταχωρήθηκαν στο στατιστικό πρόγραμμα Expert Choice 2000 προκειμένου να αναλυθούν και να εξαχθούν τα απαραίτητα στατιστικά στοιχεία. Συνολικά διαμοιράστηκαν τριάντα ένα ερωτηματολόγια σε εκπαιδευτικούς, τριάντα ένα σε τραπεζικούς και τριάντα ένα σε υπαλλήλους του δημοσίου τομέα. Το δείγμα μας είναι αντιπροσωπευτικό πλέον του

δεόντος λόγω των υψηλών ποσοστών των συμμετεχόντων σε σχέση με το συνολικό πληθυσμό. Πιο συγκεκριμένα, από τους 240 εκπαιδευτικούς απάντησαν μόνο οι 31 (12,91%), από τους 40 τραπεζικούς απάντησαν οι 31 (77,5%) και από τους 150 δημόσιους υπαλλήλους απάντησαν οι 31 (20,66%).

4.4 ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ

Για την πραγματοποίηση της στατιστικής επεξεργασίας των δεδομένων της ηλεκτρονικής έρευνας χρησιμοποιήθηκε το πρόγραμμα Expert Choice 2000, ενώ η αξιολόγηση των κριτηρίων έγινε σύμφωνα με την κλίμακα Saaty. Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται τα κριτήρια και τα υποκριτήρια των ερωτηματολογίων.

<u>ΚΡΙΤΗΡΙΑ</u>	<u>ΥΠΟΚΡΙΤΗΡΙΑ</u>
1. Έλλειψη παιδείας	1.1 Επιχειρηματική ηθική 1.2 Φορολογική συνείδηση 1.3 Μορφωτικό επίπεδο 1.4 Κουλτούρα φορολογούμενων
2. Πολυπλοκότητα Νομοθεσίας	2.1 Συχνές αλλαγές νόμων και μη εφαρμογή τους 2.2 «Παράθυρα» σε νόμους ή «Νόμιμες» απαλλαγές 2.3 Άγνοια ισχυόντων φορολογικών εγκυκλίων 2.4 Γραφειοκρατία
3. Αδιαφάνεια στη διαχείριση δημοσίων εσόδων	3.1 Σπατάλη Δημοσίου χρήματος 3.2 Δωροδοκία-Χρηματισμός («μίζα») 3.3 Κακή διαχείριση 3.4 Μη Απολογισμός διαχείρισης
4. Ατιμωρησία	4.1 Ελαφριές ποινές, μείωση ποινής 4.2 Εξαγορά-Χρηματισμός («φακελάκι») 4.3 Παραγραφή, Φορολογική «αμνηστία»
5. Υπερβολική φορολόγηση	5.1 Υψηλοί συντελεστές Φορολόγησης 5.2 Τεκμήρια φορολόγησης 5.3 Επιπλέον των τακτικών φόροι, Περαιώση 5.4 Άδικη Φορολογική κλίμακα

4.5 ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΡΙΤΗΡΙΩΝ

Προκειμένου να αντλήσουμε τα συμπεράσματά μας, θα προχωρήσουμε στη σύγκριση των κριτηρίων αλλά και ορισμένων υποκριτηρίων που παίζουν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση των απόψεων των εμπλεκόμενων φορέων που ερευνάμε.

Όπως μπορεί κανείς να παρατηρήσει στους πίνακες των αποτελεσμάτων που ακολουθούν, τα αποτελέσματα της έρευνάς μας διακρίνονται σε δύο κατηγορίες: σε επίπεδο global και σε επίπεδο local. Παρόλα αυτά, εμείς θα μελετήσουμε μόνο τα αποτελέσματα της στήλης global καθώς η κατηγορία local αναφέρεται μόνο στην αξιολόγηση του κριτηρίου σύμφωνα με τα υποκριτήρια του, ενώ οι τιμές global αναφέρονται στις τιμές του κάθε υποκριτηρίου για την αξιολόγηση του θέματος, δηλαδή της φοροδιαφυγής.

Πίνακας 1: Αποτελέσματα Δημοσίων Υπαλλήλων

						<i>Local</i>	<i>Global</i>
<i>Έλλειψη παιδείας</i>						0,101	0,101
	Επιχειρηματική ηθική					0,162	0,016
	Φορολογική συνείδηση					0,324	0,033
	Μορφωτικό επίπεδο					0,212	0,021
	Κουλτούρα φορολογούμενων					0,302	0,031
<i>Πολυπλοκότητα Νομοθεσίας</i>						0,125	0,125
	Συχνές αλλαγές νομών και μη εφαρμογής τους					0,275	0,034
	«Παράθυρα» σε νομούς ή «Νόμιμες» απαλλαγές					0,358	0,045
	Άγνοια ισχυόντων φορολογικών εγκυκλίων					0,151	0,019
	Γραφειοκρατία					0,216	0,027
<i>Αδιαφάνεια στη διαχείριση δημοσίων εσόδων</i>						0,143	0,143
	Σπάταλη Δημόσιου χρήματος					0,228	0,033
	Δωροδοκία-Χρηματισμός («μίζα»)					0,253	0,036
	Κακή διαχείριση					0,313	0,045
	Μη Απολογισμός διαχείρισης					0,206	0,030
<i>Ατιμωρησία</i>						0,295	0,295
	Ελαφριές ποινές, μείωση ποινής					0,371	0,109
	Εξαγορά-Χρηματισμός («φακελάκι»)					0,282	0,083
	Παραγραφή, Φορολογική «αμνηστία»					0,347	0,102
<i>Υπερβολική φορολόγηση</i>						0,336	0,336
	Υψηλοί συντελεστές Φορολόγησης					0,265	0,089
	Τεκμήρια φορολόγησης					0,222	0,074
	Επιπλέον των τακτικών φόροι, Περαιώση					0,207	0,070
	Άδικη Φορολογική κλίμακα					0,306	0,103

Πίνακας 2: Βαρύτητα κριτηρίων – εργαζομένων ΟΤΑ

ΒΑΡΥΤΗΤΑ ΚΡΙΤΗΡΙΩΝ				
<i>Έλλειψη παιδείας</i>				0,101
<i>Πολυπλοκότητα Νομοθεσίας</i>				0,125
<i>Αδιαφάνεια στη διαχείριση δημοσίων εσόδων</i>				0,143
<i>Ατιμωρησία</i>				0,295
<i>Υπερβολική φορολόγηση</i>				0,336

Πίνακας 3: Βαρύτητα υποκριτηρίων – εργαζομένων ΟΤΑ

ΒΑΡΥΤΗΤΑ ΥΠΟΚΡΙΤΗΡΙΩΝ				
	Επιχειρηματική ηθική			0,016
	Φορολογική συνείδηση			0,033
	Μορφωτικό επίπεδο			0,021
	Κουλτούρα φορολογούμενων			0,031
	Συχνές αλλαγές νομών και μη εφαρμογής τους			0,034
	«Παράθυρα» σε νομούς ή «Νόμιμες» απαλλαγές			0,045
	Άγνοια ισχυόντων φορολογικών εγκυκλίων			0,019
	Γραφειοκρατία			0,027
	Σπάταλη Δημόσιου χρήματος			0,033
	Δωροδοκία-Χρηματισμός («μίζα»)			0,036
	Κακή διαχείριση			0,045
	Μη Απολογισμός διαχείριση			0,030
	Ελαφριές ποινές, μείωση ποινής			0,109
	Εξαγορά-Χρηματισμός («φακελάκι»)			0,083
	Παραγραφή, Φορολογική «αμνηστία»			0,102
	Υψηλοί συντελεστές Φορολόγησης			0,089
	Τεκμήρια φορολόγησης			0,074
	Επιπλέον των τακτικών φόροι, Περαιώσ			0,070
	Άδικη Φορολογική κλίμακα			0,103

Πίνακας 4: Αποτελέσματα Εκπαιδευτικών

						<i>Local</i>	<i>Global</i>
<i>Έλλειψη παιδείας</i>						0,187	0,187
	Επιχειρηματική ηθική					0,178	0,033
	Φορολογική συνείδηση					0,322	0,060
	Μορφωτικό επίπεδο					0,180	0,034
	Κουλτούρα φορολογούμενων					0,320	0,060
<i>Πολυπλοκότητα Νομοθεσίας</i>						0,182	0,182
	Συχνές αλλαγές νομών και μη εφαρμογής τους					0,239	0,044
	«Παράθυρα» σε νομούς ή «Νόμιμες» απαλλαγές					0,280	0,051
	Άγνοια ισχυόντων φορολογικών εγκυκλίων					0,191	0,035
	Γραφειοκρατία					0,290	0,053
<i>Αδιαφάνεια στη διαχείριση δημοσίων εσόδων</i>						0,167	0,167
	Σπάταλη Δημόσιου χρήματος					0,236	0,039
	Δωροδοκία-Χρηματισμός («μίζα»)					0,278	0,046
	Κακή διαχείριση					0,268	0,045
	Μη Απολογισμός διαχείρισης					0,218	0,036
<i>Ατιμωρησία</i>						0,263	0,263
	Ελαφριές ποινές, μείωση ποινής					0,320	0,084
	Εξαγορά-Χρηματισμός («φακελάκι»)					0,335	0,088
	Παραγραφή, Φορολογική «αμνηστία»					0,345	0,091
<i>Υπερβολική φορολόγηση</i>						0,201	0,201
	Υψηλοί συντελεστές Φορολόγησης					0,239	0,048
	Τεκμήρια φορολόγησης					0,203	0,041
	Επιπλέον των τακτικών φόροι, Περαιώση					0,168	0,033
	Άδικη Φορολογική κλίμακα					0,390	0,079

Πίνακας 5: Βαρύτητα κριτηρίων – εκπαιδευτικοί

ΒΑΡΥΤΗΤΑ ΚΡΙΤΗΡΙΩΝ				
<i>Έλλειψη παιδείας</i>				0,187
<i>Πολυπλοκότητα Νομοθεσίας</i>				0,182
<i>Αδιαφάνεια στη διαχείριση δημοσίων εσόδων</i>				0,167
<i>Ατιμωρησία</i>				0,263
<i>Υπερβολική φορολόγηση</i>				0,201

Πίνακας 6: Βαρύτητα υποκριτηρίων – εκπαιδευτικοί

ΒΑΡΥΤΗΤΑ ΥΠΟΚΡΙΤΗΡΙΩΝ				
	Επιχειρηματική ηθική			0,033
	Φορολογική συνείδηση			0,060
	Μορφωτικό επίπεδο			0,034
	Κουλτούρα φορολογούμενων			0,060
	Συχνές αλλαγές νομών και μη εφαρμογής τους			0,044
	«Παράθυρα» σε νομούς ή «Νόμιμες» απαλλαγές			0,051
	Άγνοια ισχυόντων φορολογικών εγκυκλίων			0,035
	Γραφειοκρατία			0,053
	Σπάταλη Δημόσιου χρήματος			0,039
	Δωροδοκία-Χρηματισμός («μίζα»)			0,046
	Κακή διαχείριση			0,045
	Μη Απολογισμός διαχείριση			0,036
	Ελαφριές ποινές, μείωση ποινής			0,084
	Εξαγορά-Χρηματισμός («φακελάκι»)			0,088
	Παραγραφή, Φορολογική «αμνηστία»			0,091
	Υψηλοί συντελεστές Φορολόγησης			0,048
	Τεκμήρια φορολόγησης			0,041
	Επιπλέον των τακτικών φόροι, Περαιώσ			0,033
	Άδικη Φορολογική κλίμακα			0,079

Πίνακας 7: Αποτελέσματα Τραπεζικών

						<i>Local</i>	<i>Global</i>
<i>Έλλειψη παιδείας</i>						0,142	0,142
	Επιχειρηματική ηθική					0,187	0,026
	Φορολογική συνείδηση					0,318	0,045
	Μορφωτικό επίπεδο					0,304	0,043
	Κουλτούρα φορολογούμενων					0,191	0,027
<i>Πολυπλοκότητα Νομοθεσίας</i>						0,156	0,156
	Συχνές αλλαγές νομών και μη εφαρμογής τους					0,245	0,038
	«Παράθυρα» σε νομούς ή «Νόμιμες» απαλλαγές					0,265	0,041
	Άγνοια ισχυόντων φορολογικών εγκυκλίων					0,225	0,035
	Γραφειοκρατία					0,265	0,041
<i>Αδιαφάνεια στη διαχείριση δημοσίων εσόδων</i>						0,172	0,172
	Σπάταλη Δημόσιου χρήματος					0,302	0,052
	Δωροδοκία-Χρηματισμός («μίζα»)					0,317	0,055
	Κακή διαχείριση					0,202	0,035
	Μη Απολογισμός διαχείρισης					0,179	0,031
<i>Ατιμωρησία</i>						0,307	0,307
	Ελαφριές ποινές, μείωση ποινής					0,309	0,095
	Εξαγορά-Χρηματισμός («φακελάκι»)					0,406	0,125
	Παραγραφή, Φορολογική «αμνηστία»					0,285	0,087
<i>Υπερβολική φορολόγηση</i>						0,223	0,223
	Υψηλοί συντελεστές Φορολόγησης					0,279	0,062
	Τεκμήρια φορολόγησης					0,332	0,074
	Επιπλέον των τακτικών φόροι, Περαιώση					0,147	0,033
	Άδικη Φορολογική κλίμακα					0,242	0,054

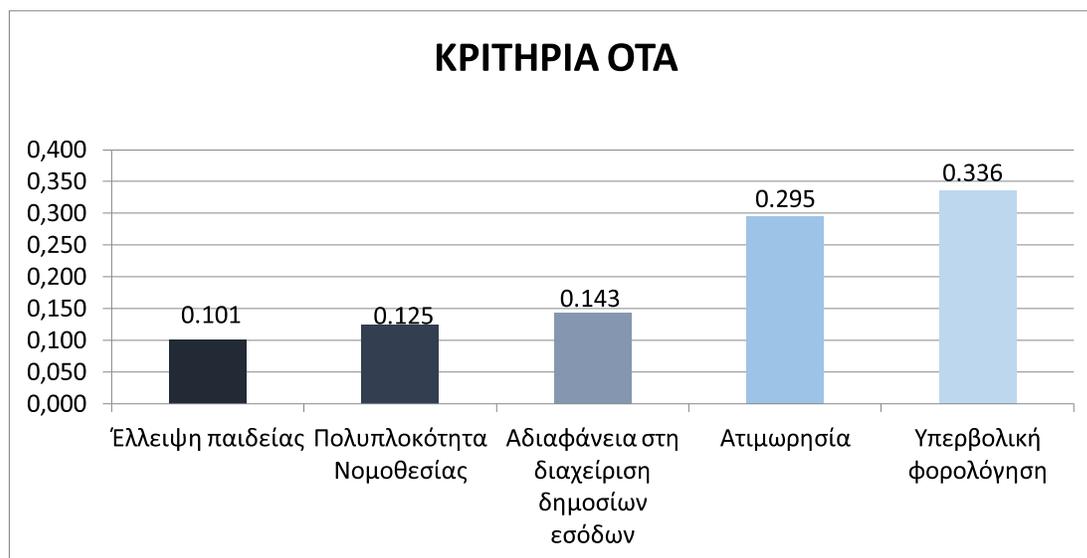
Πίνακας 8: Βαρύτητα κριτηρίων – τραπεζικοί

ΒΑΡΥΤΗΤΑ ΚΡΙΤΗΡΙΩΝ				
<i>Έλλειψη παιδείας</i>				0,142
<i>Πολυπλοκότητα Νομοθεσίας</i>				0,156
<i>Αδιαφάνεια στη διαχείριση δημοσίων εσόδων</i>				0,172
<i>Ατιμωρησία</i>				0,307
<i>Υπερβολική φορολόγηση</i>				0,223

Πίνακας 9: Βαρύτητα υποκριτηρίων – τραπεζικοί

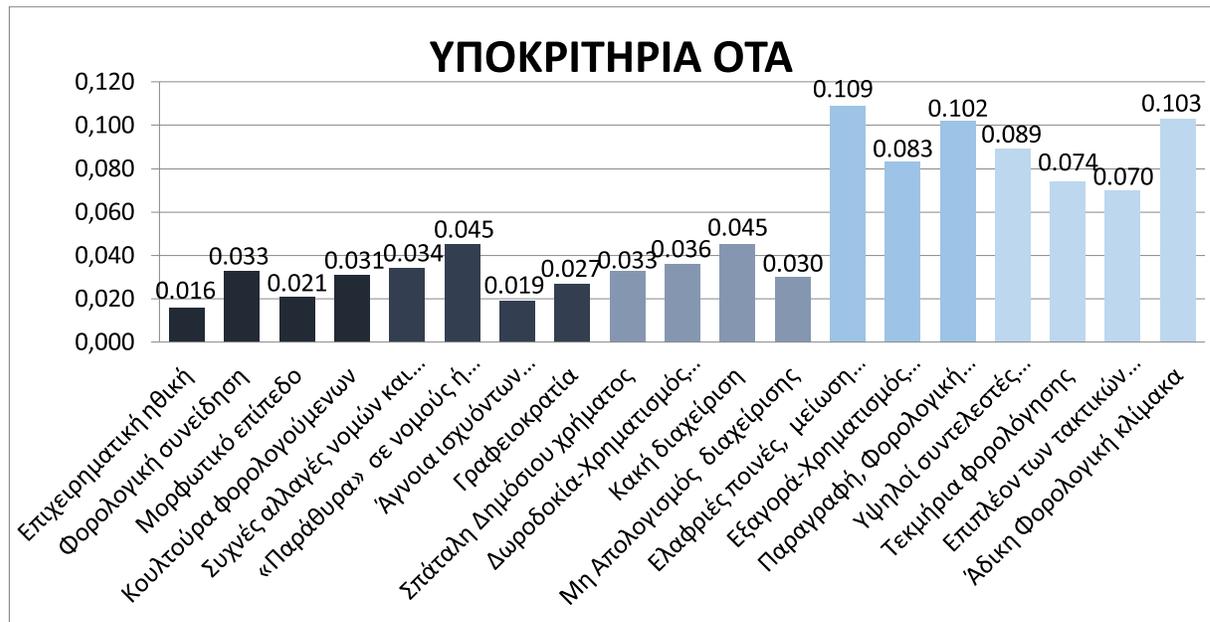
ΒΑΡΥΤΗΤΑ ΥΠΟΚΡΙΤΗΡΙΩΝ				
	Επιχειρηματική ηθική			0,026
	Φορολογική συνείδηση			0,045
	Μορφωτικό επίπεδο			0,043
	Κουλτούρα φορολογούμενων			0,027
	Συχνές αλλαγές νομών και μη εφαρμογής τους			0,038
	«Παράθυρα» σε νομούς ή «Νόμιμες» απαλλαγές			0,041
	Άγνοια ισχυόντων φορολογικών εγκυκλίων			0,035
	Γραφειοκρατία			0,041
	Σπάταλη Δημόσιου χρήματος			0,052
	Δωροδοκία-Χρηματισμός («μίζα»)			0,055
	Κακή διαχείριση			0,035
	Μη Απολογισμός διαχείριση			0,031
	Ελαφριές ποινές, μείωση ποινής			0,095
	Εξαγορά-Χρηματισμός («φακελάκι»)			0,125
	Παραγραφή, Φορολογική «αμνηστία»			0,087
	Υψηλοί συντελεστές Φορολόγησης			0,062
	Τεκμήρια φορολόγησης			0,074
	Επιπλέον των τακτικών φόροι, Περαίως			0,033
	Άδικη Φορολογική κλίμακα			0,054

Γράφημα 1: Η άποψη των δημοσίων υπαλλήλων – Κριτήρια

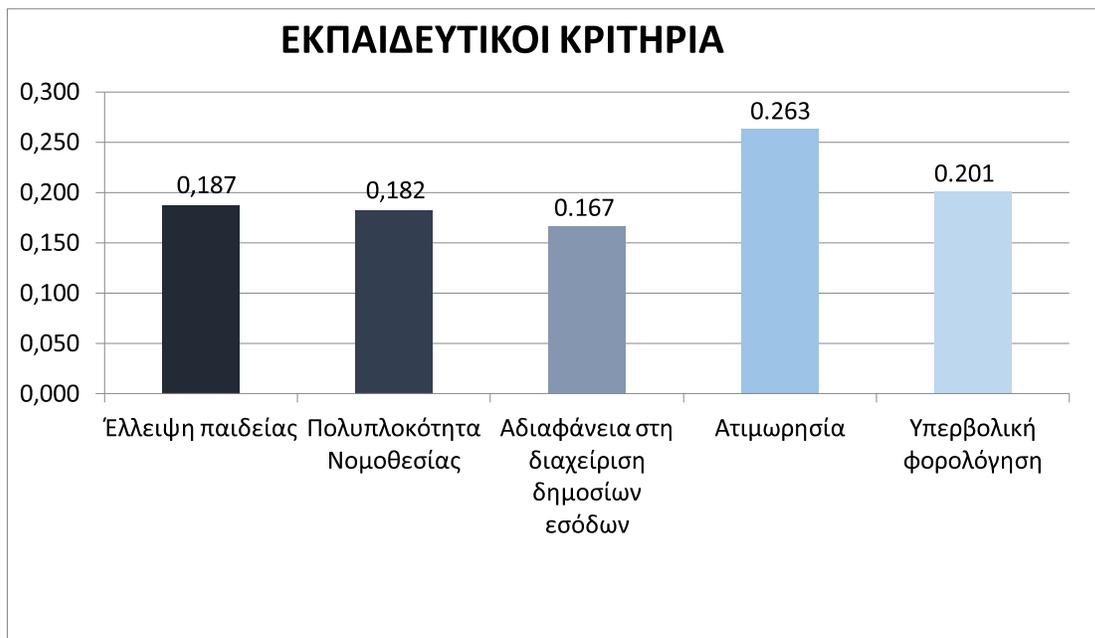
Οι δημόσιοι υπάλληλοι θεωρούν ως πιο σημαντικό κριτήριο την υπερβολική φορολόγηση με 33,6%, ενώ την έλλειψη παιδείας ως τον πιο ασήμαντο παράγοντα με ποσοστό 10,1% . Η ατιμωρησία έρχεται δεύτερη στη σειρά σημαντικότητας με ποσοστό 29,5%, ενώ τα ποσοστά της πολυπλοκότητας της νομοθεσίας και της αδιαφάνειας στη διαχείριση δημοσίων εσόδων δεν απέχουν πολύ μεταξύ τους όπου με 12,5% ανέρχεται η πολυπλοκότητα νομοθεσίας και 14,3% η αδιαφάνειας στη διαχείριση δημοσίων εσόδων

Γράφημα 2: Η άποψη των δημοσίων υπαλλήλων – Υποκριτήρια

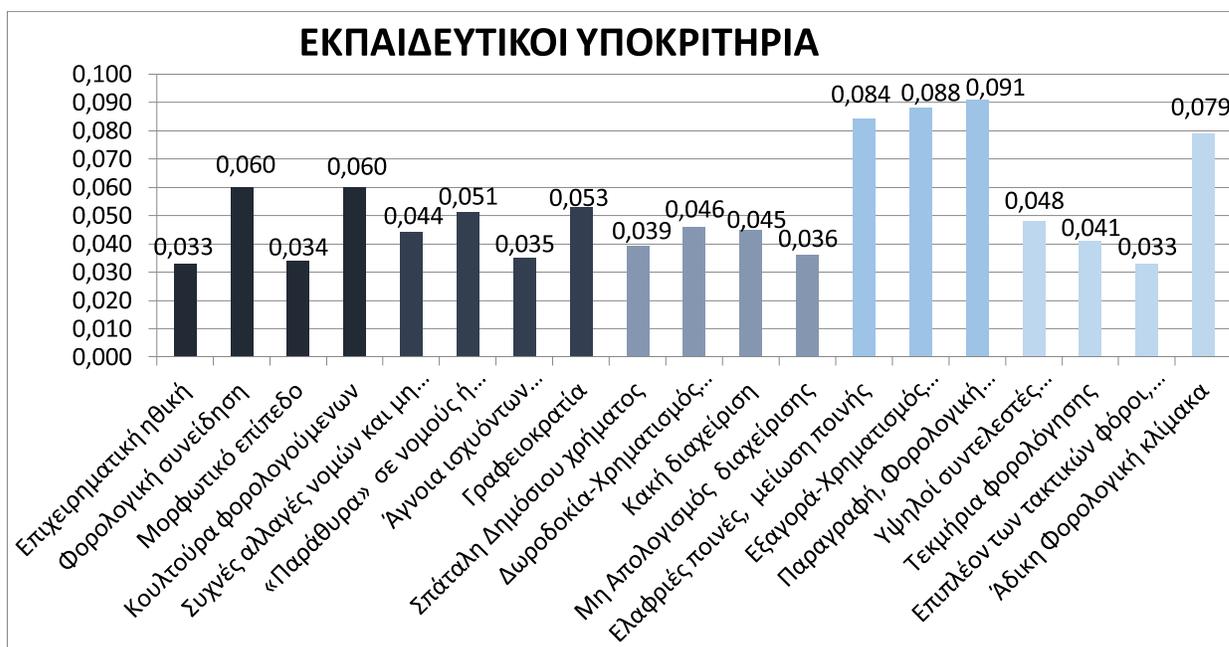
Τα πιο σημαντικά υποκριτήρια για τους εργαζόμενους του δημοσίου τομέα είναι οι ελαφριές ποινές με ποσοστό 10,9% και η άδικη φορολογική κλίμακα με ποσοστό 10,3%. Ακολουθεί η εξαγορά – χρηματισμός με 8,3%, ενώ στην τελευταία θέση βρίσκονται η άγνοια ισχυόντων φορολογικών ελέγχων με 1,9% και η επιχειρηματική ηθική με 1,6%.

Γράφημα 3: Η άποψη των εκπαιδευτικών – Κριτήρια

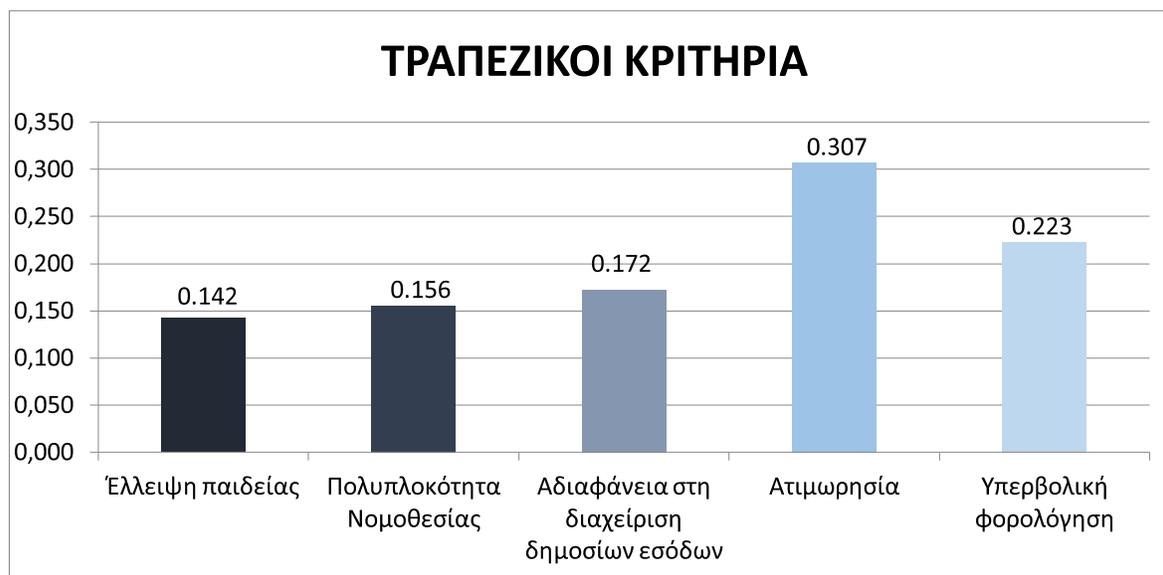
Οι εκπαιδευτικοί κατατάσσουν την ατιμωρησία στην πρώτη θέση των αιτιών φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής με ποσοστό 26,3%. Λίγο χαμηλότερο 20,1%, είναι το ποσοστό της υπερβολικής φορολόγησης ενώ παρόμοια είναι τα ποσοστά της έλλειψης παιδείας και της πολυπλοκότητας της νομοθεσίας με 18,7% και 18,2% . Αρκετά χαμηλό 16,7% είναι το ποσοστό της αδιαφάνειας στη διαχείριση δημοσίων εσόδων.

Γράφημα 4: Η άποψη των εκπαιδευτικών – Υποκριτήρια

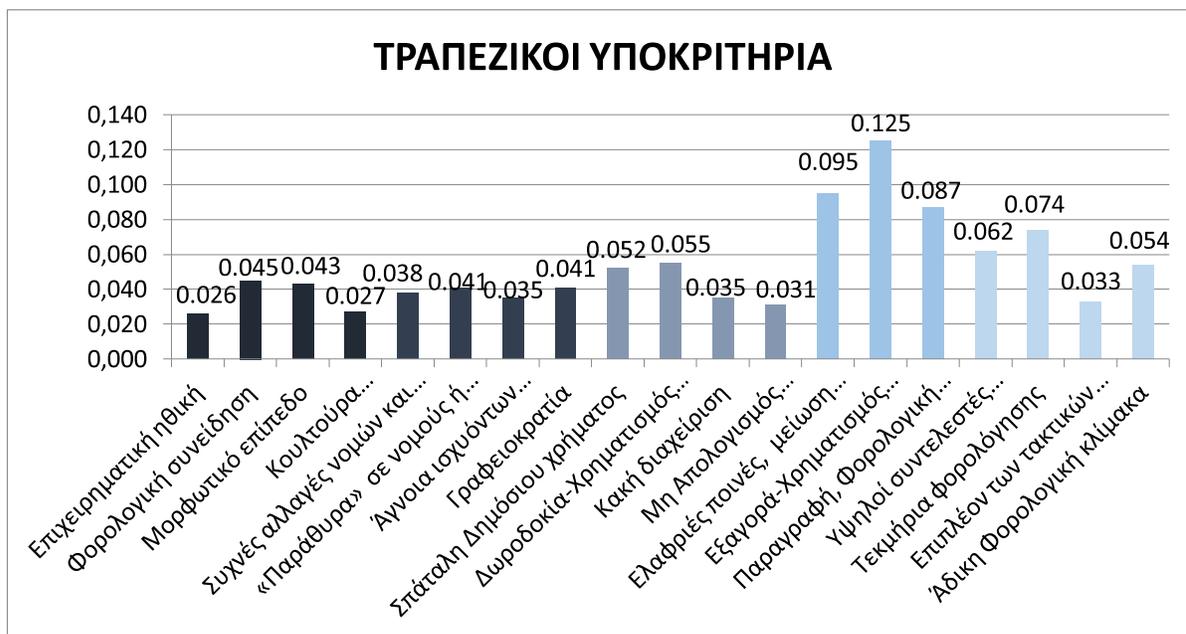
Όσον αφορά τα υποκριτήρια, οι εκπαιδευτικοί θεωρούν ως πιο σημαντικά την παραγραφή χρεών με 9,1%, την εξαγορά με 8,8% και τις ελαφριές ποινές με 8,4%. Ακολουθεί η άδικη φορολογική κλίμακα με 7,9%, ενώ όλα τα υπόλοιπα υποκριτήρια έχουν αρκετά χαμηλότερα ποσοστά. Στις τελευταίες θέσεις με μικρές αποκλίσεις βρίσκονται η επιχειρηματική ηθική με 3,3%, το μορφωτικό επίπεδο με 3,4%, η άγνοια ισχυόντων φορολογικών ελέγχων με 3,5% και ο μη απολογισμός της διαχείρισης με 3,6%.

Γράφημα 5: Η άποψη των τραπεζικών – Κριτήρια

Η ατιμωρησία είναι ο κυριότερος παράγοντας φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής για τους τραπεζικούς με ποσοστό 30,7%. Η υπερβολική φορολόγηση κατατάσσεται δεύτερη στη σειρά σημαντικότητας με ποσοστό 22,3%, ενώ την τελευταία θέση μοιράζονται η αδιαφάνεια στη διαχείριση δημοσίων εσόδων με 17,2%, η πολυπλοκότητα της νομοθεσίας 15,6% και η έλλειψη παιδείας με 14,2%.

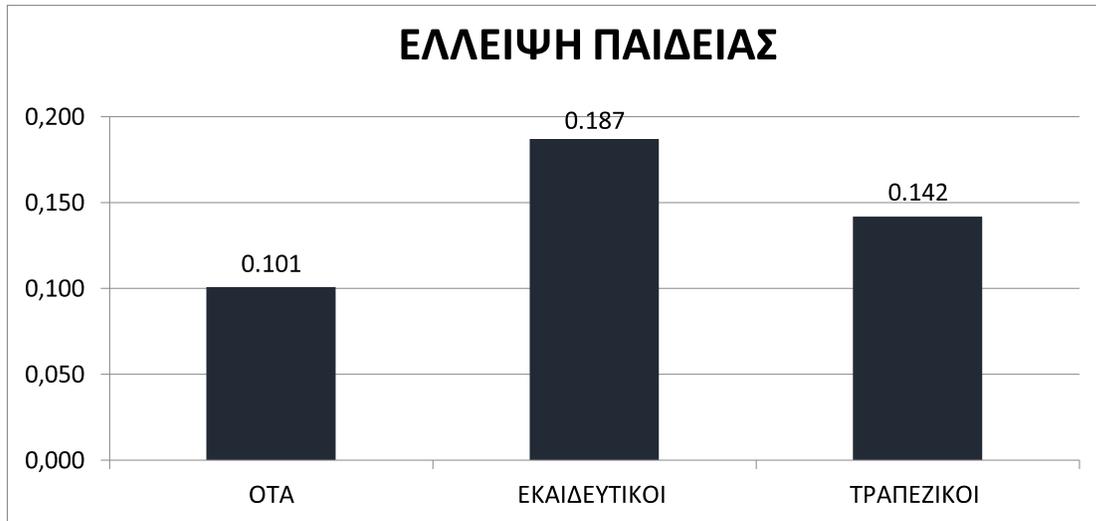
Γράφημα 6: Η άποψη των τραπεζικών – Υποκριτήρια

Οι τραπεζικοί θεωρούν ότι το σημαντικότερο υποκριτήριο είναι η εξαγορά με 12,5% ακολουθούν οι ελαφριές ποινές με 9,5% και η παραγραφή των χρεών με 8,7%. Τα τεκμήρια φορολόγησης βρίσκονται στην τέταρτη θέση με 7,4% , ενώ αμέσως μετά κατατάσσονται οι υψηλοί φορολογικοί συντελεστές με 6,2%. Στην τελευταία θέση συνυπάρχουν η επιχειρηματική ηθική με 2,6%, η κουλτούρα των φορολογουμένων με 2,7%, η περαίωση με 3,5 και ο μη απολογισμός της διαχείρισης με 3,1%..

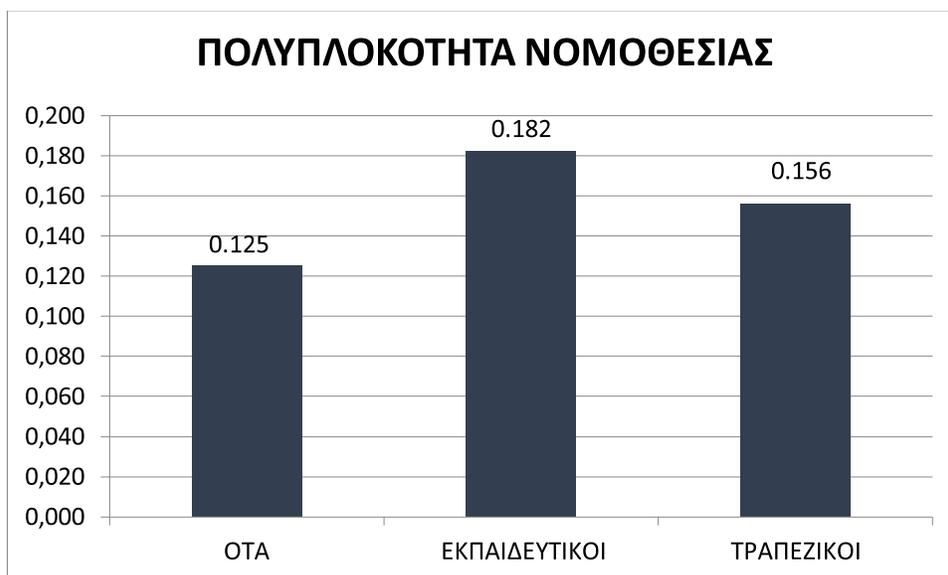
4.6 ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΚΡΙΤΗΡΙΩΝ

Γράφημα 7: Σύγκριση των ομάδων για την Έλλειψη Παιδείας

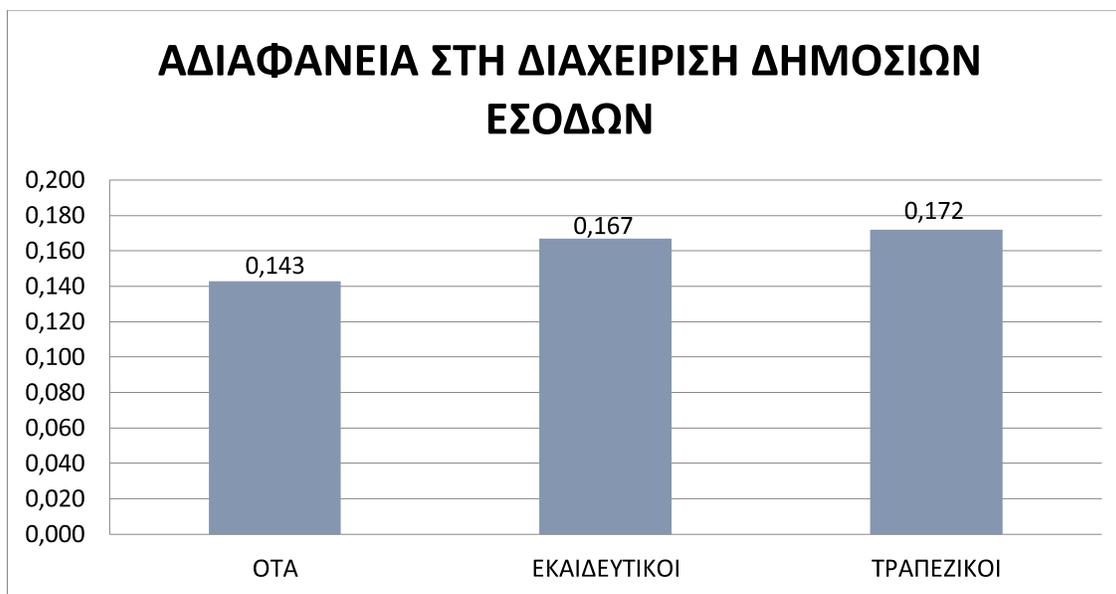
Στην έλλειψη παιδείας παρατηρούμε ότι οι εκπαιδευτικοί είναι αυτοί με το μεγαλύτερο ποσοστό 18,7%, ενώ ακολουθούν οι τραπεζικοί με 14,2% και τελευταίοι οι δημόσιοι υπάλληλοι με 10,1%.

Γράφημα 8: Σύγκριση των ομάδων για την Πολυπλοκότητα της Νομοθεσίας

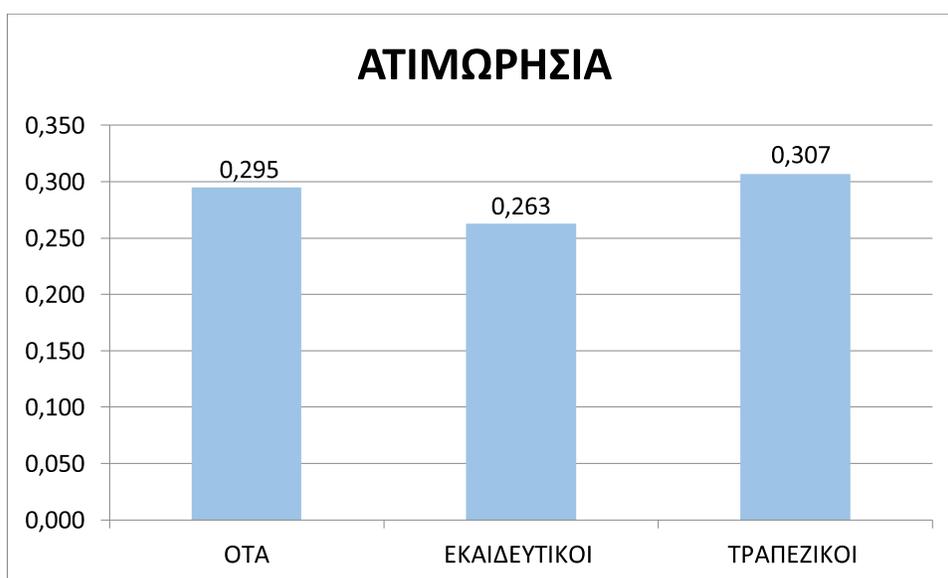
Σχετικά με την πολυπλοκότητα της νομοθεσίας, οι τραπεζικοί με 15,6% και οι δημόσιοι υπάλληλοι με 12,5% έχουν παρόμοια ποσοστά, ενώ πάλι πρώτοι είναι οι εκπαιδευτικοί με 18,2%.

Γράφημα 9: Σύγκριση των ομάδων για την Αδιαφάνεια στη διαχείριση δημοσίων εσόδων

Οι τραπεζικοί με 17,2% είναι εκείνοι με το μεγαλύτερο ποσοστό, ενώ τελευταίοι είναι οι δημόσιοι υπάλληλοι με 14,3%. Ακολουθούν οι εκπαιδευτικοί με ενδιάμεσο ποσοστό 16,7%.

Γράφημα 10: Σύγκριση των ομάδων για την Ατιμωρησία

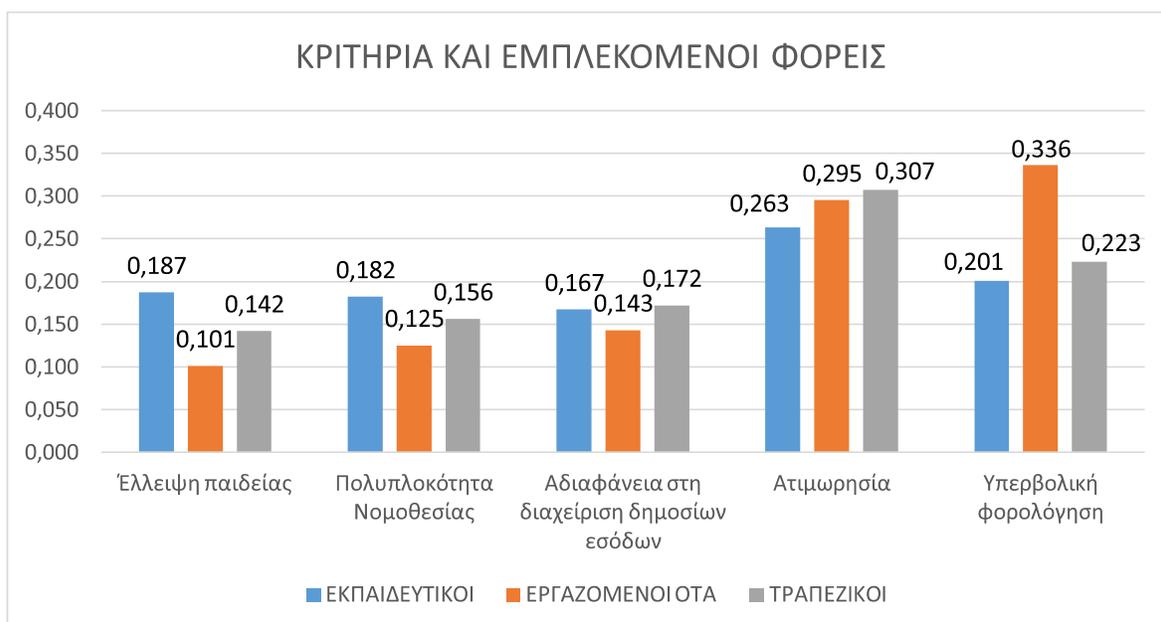
Στην ατιμωρησία πρώτοι είναι οι τραπεζικοί με 30,7% και δεύτεροι οι δημόσιοι υπάλληλοι με 29,5%. Οι εκπαιδευτικοί βρίσκονται στην τελευταία θέση με 26,3%.

Γράφημα 11: Σύγκριση των ομάδων για την Υπερβολική φορολόγηση

Στην υπερβολική φορολόγηση βλέπουμε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό 33,6% το έχουν οι δημόσιοι υπάλληλοι, ενώ στη συνέχεια έρχονται οι τραπεζικοί με 22,3% και στο τέλος οι εκπαιδευτικοί με 20,1%.

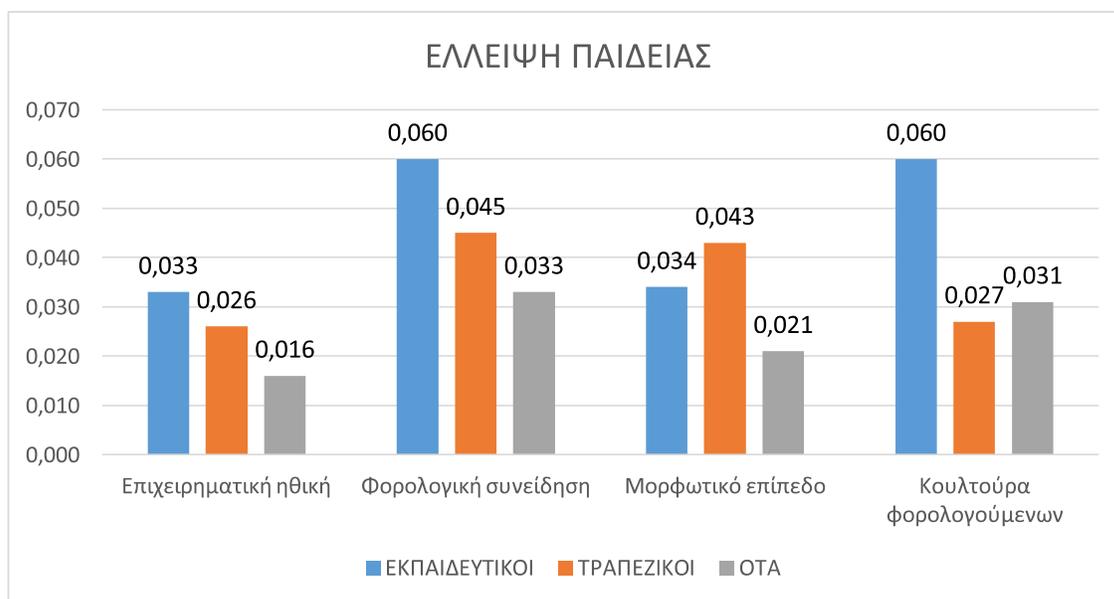
Γράφημα 12: Σύγκριση των ομάδων – Συνολικά

Τέλος, συγκρίνοντας συνολικά τους εμπλεκόμενους φορείς σε σχέση με τα κριτήρια που μελετάμε, διαπιστώνουμε ότι και οι τρεις φορείς ταξινομούν την ατιμωρησία ως ένα από τα βασικότερα κριτήρια φοροδιαφυγής. Παρόλα αυτά, το ποσοστό της υπερβολικής φορολόγησης των εργαζομένων σε δημόσιες υπηρεσίες είναι αρκετά πιο υψηλό ακόμα και από το συνολικό ποσοστό της ατιμωρησίας. Όσον αφορά την αδιαφάνεια των δημοσίων εσόδων, δεν παρατηρείται κάποια σημαντική διαφοροποίηση ανάμεσα στα ποσοστά των εμπλεκόμενων φορέων. Το ίδιο συμβαίνει και με την πολυπλοκότητα της νομοθεσίας. Οι εκπαιδευτικοί κατατάσσουν την έλλειψη παιδείας στην τρίτη θέση, ενώ οι άλλοι δύο φορείς στην τελευταία.

4.7 ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΥΠΟΚΡΙΤΗΡΙΩΝ ΑΝΑ ΚΡΙΤΗΡΙΟ ΓΙΑ ΟΛΕΣ ΤΙΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΕΜΠΛΕΚΟΜΕΝΩΝ

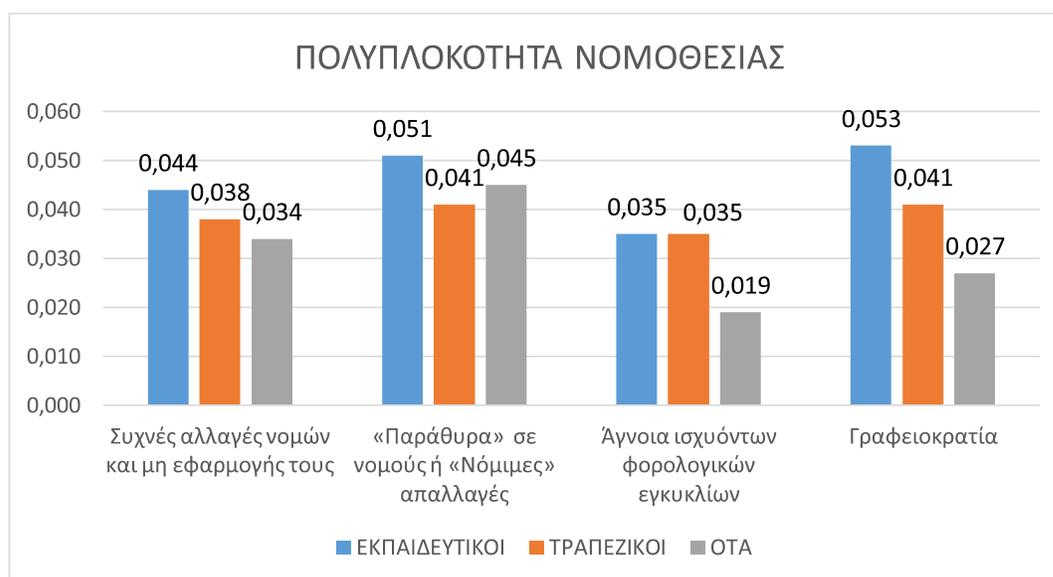
Γράφημα 13: Σύγκριση υποκριτηρίων: Έλλειψη παιδείας – Συνολικά αποτελέσματα

Στα συνολικά αποτελέσματα των υποκριτηρίων της έλλειψης παιδείας, παρατηρείται ότι η φορολογική συνείδηση θεωρείται και από τους τρεις φορείς ως ο κορυφαίος παράγοντας της έλλειψης παιδείας. Πιστεύεται πως αν καλλιεργηθεί η φορολογική συνείδηση των φορολογουμένων, θα υπάρξει σημαντική βελτίωση στην ανάπτυξη της χώρας και λιγότερες απώλειες στα έσοδά της. Ακολουθεί η κουλτούρα των φορολογουμένων. Οι εκπαιδευτικοί αξιολογούν ισάξια τα δύο παραπάνω κριτήρια,

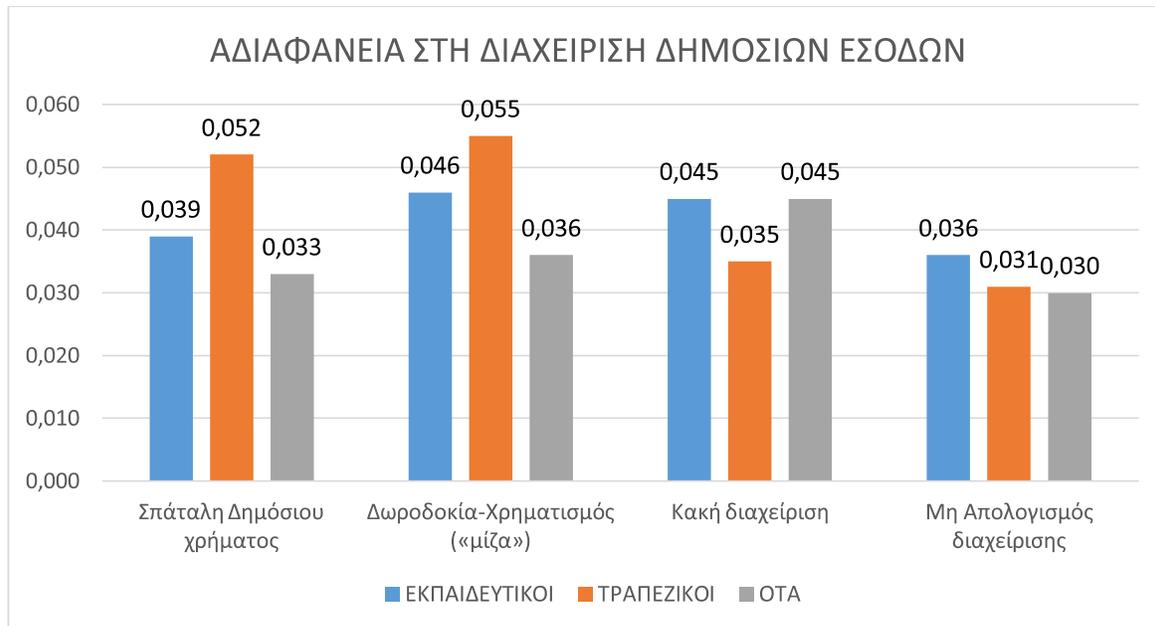
ενώ οι άλλες δύο ομάδες πιστεύουν ότι η κουλτούρα των φορολογουμένων δεν είναι τόσο σημαντική. Τρίτο υποκριτήριο είναι το μορφωτικό επίπεδο, το οποίο οι δημόσιοι υπάλληλοι το κατατάσσουν ιδιαίτερα χαμηλά, ενώ τελευταία έρχεται η επιχειρηματική ηθική.

Γράφημα 14: Σύγκριση υποκριτηρίων: Πολυπλοκότητα Νομοθεσίας – Συνολικά αποτελέσματα

Για τους εκπαιδευτικούς, η γραφειοκρατία είναι ο βασικότερος παράγοντας για την πολυπλοκότητα της νομοθεσίας, ενώ οι τραπεζικοί θεωρούν ότι τόσο η γραφειοκρατία όσο και τα διάφορα «παράθυρα» σε νόμους ή σε «Νόμιμες» απαλλαγές επηρεάζουν σε σημαντικό βαθμό. Οι εργαζόμενοι του δημοσίου τομέα θεωρούν ότι τα «παραθυράκια» των νόμων ή σε «Νόμιμες» απαλλαγές οφείλονται κατά κύριο λόγο για την πολυπλοκότητα της νομοθεσίας. Η άγνοια των ισχυόντων φορολογικών εγκυκλίων συγκεντρώνει τα χαμηλότερα ποσοστά και από τις τρεις ομάδες.

Γράφημα 15: Σύγκριση υποκριτηρίων: Αδιαφάνεια στη διαχείριση δημοσίων εσόδων – Συνολικά αποτελέσματα

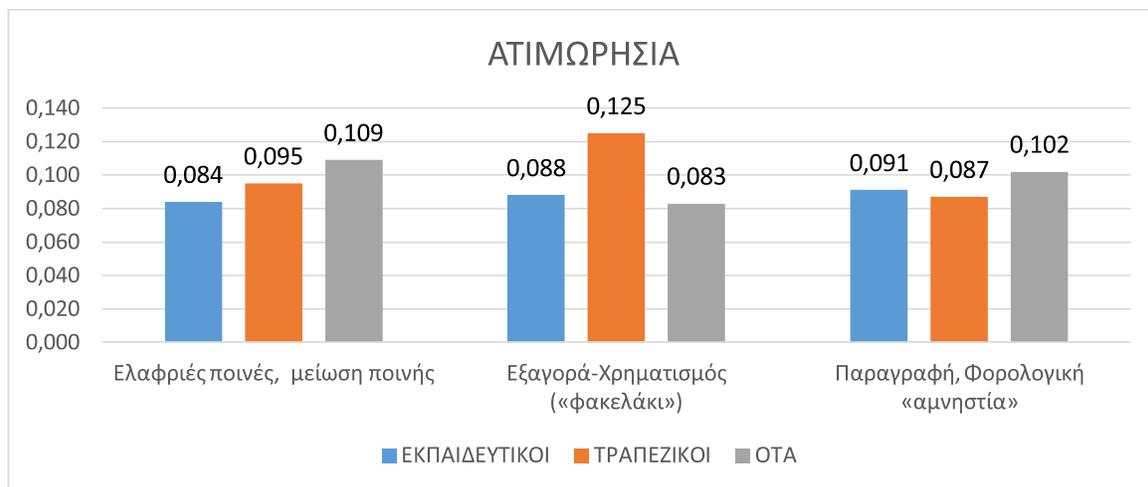

Οι εκπαιδευτικοί θεωρούν ότι η δωροδοκία – χρηματισμός «μίζα» και η κακή διαχείριση είναι οι δύο κύριοι λόγοι της αδιαφάνειας στη διαχείριση δημοσίων εσόδων. Έπειτα ακολουθεί η σπατάλη του δημόσιου χρήματος και τελευταίος έρχεται ο μη απολογισμός της διαχείρισης.

Οι τραπεζικοί δεν έχουν την ίδια γνώμη με τους εκπαιδευτικούς, αφού κατατάσσουν στην πρώτη θέση της αδιαφάνειας τη δωροδοκία – χρηματισμός «μίζα», στη δεύτερη τη σπατάλη του δημόσιου χρήματος, στην τρίτη τη κακή διαχείριση και στο τέλος το μη απολογισμό της διαχείρισης.

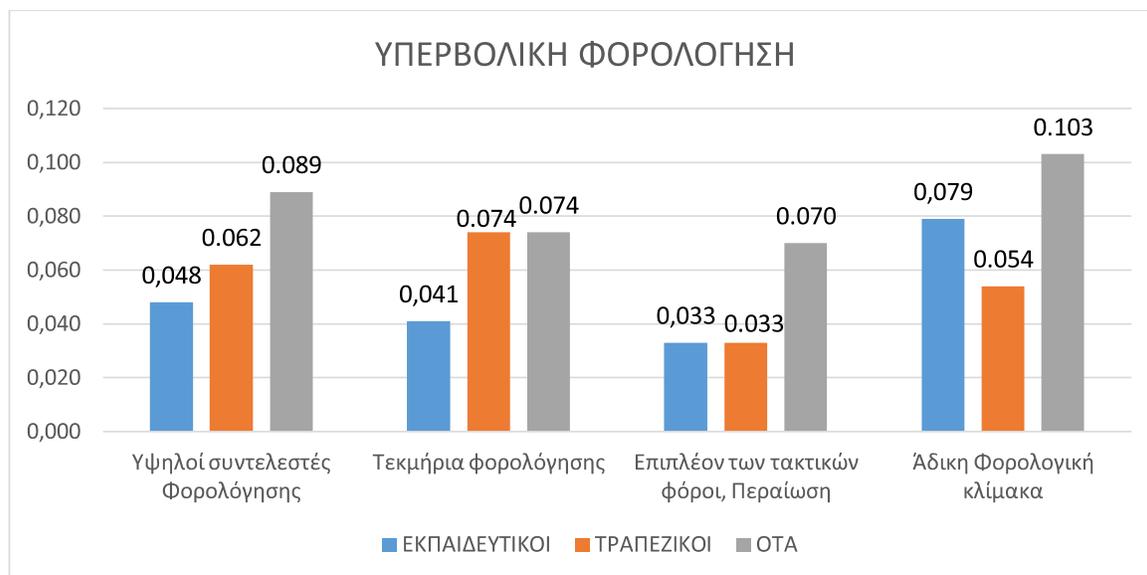
Οι απόψεις των εργαζόμενων σε ΟΤΑ συγκλίνουν με τους τραπεζικούς με εξαίρεση την πρώτη θέση, στην οποία τώρα βρίσκεται η κακή διαχείριση. Ακολουθούν η δωροδοκία – χρηματισμός «μίζα», η σπατάλη του δημόσιου χρήματος και τέλος ο μη απολογισμός της διαχείρισης.

Γράφημα 16: Σύγκριση υποκριτηρίων: Ατιμωρησίας– Συνολικά αποτελέσματα

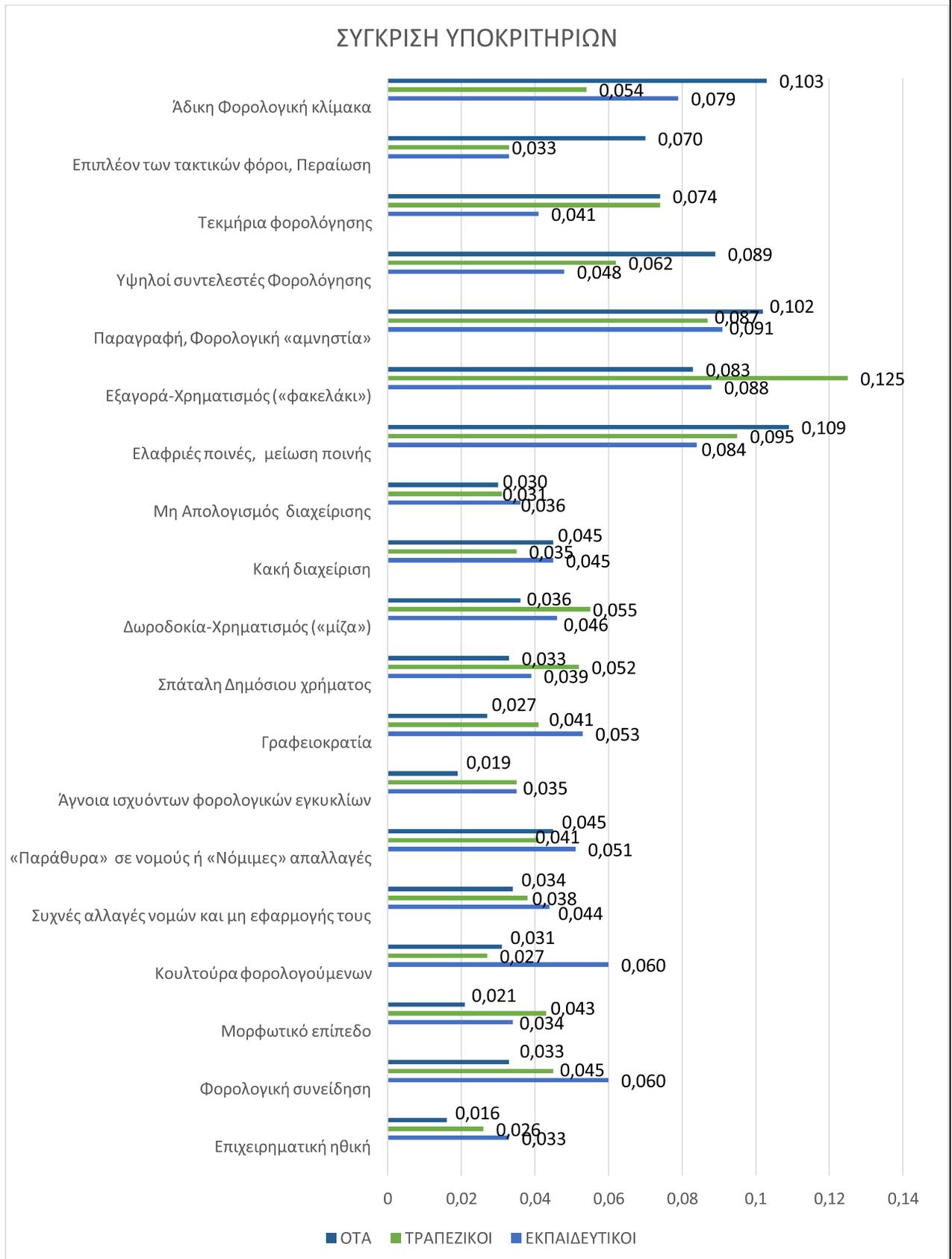
Σύμφωνα με την άποψη των τραπεζικών, η εξαγορά – χρηματισμός («φακελάκι») θεωρείται η σημαντικότερη αιτία για την ατιμωρησία. Οι εκπαιδευτικοί και οι εργαζόμενοι σε ΟΤΑ πιστεύουν ότι η παραγραφή, φορολογική «αμνηστία» είναι από τις κυριότερες αιτίες της ατιμωρησίας, ενώ οι εργαζόμενοι σε ΟΤΑ κατατάσσουν στην πρώτη θέση τις ελαφριές ποινές και τη μείωση της ποινής.

**Γράφημα 17: Σύγκριση υποκριτηρίων: Υπερβολικής Φορολόγησης–
Συνολικά αποτελέσματα**

Στο κριτήριο αυτό παρατηρείται μία ασυμφωνία, καθώς οι εργαζόμενοι σε ΟΤΑ υποστηρίζουν ότι η άδικη φορολογική κλίμακα είναι ο πρώτος λόγος της υπερβολικής φορολόγησης. Την ίδια άποψη έχουν και οι άλλοι δύο κλάδοι, ωστόσο με αρκετά πιο χαμηλά ποσοστά. Οι τραπεζικοί μαζί με τους εργαζόμενους σε ΟΤΑ αξιολογούν - ως δεύτερη για τους πρώτους και τρίτη για τους δεύτερους αιτία – τα τεκμήρια φορολόγησης. Οι υψηλοί συντελεστές φορολόγησης κρίνονται από όλες τις ομάδες ως υπεύθυνοι για την υπερβολική φορολόγηση, με τους εργαζομένους σε ΟΤΑ να τους κατατάσσουν στη δεύτερη θέση. Στην τελευταία θέση και για τις τρεις ομάδες βρίσκεται η «επιπλέον των τακτικών φόροι, Περαιώση».

Γράφημα 18: Σύγκριση υποκριτηρίων – Συνολικά αποτελέσματα

Συγκεντρώνοντας τα υποκριτήρια, παρατηρείται ότι οι τραπεζικοί πιστεύουν ότι η εξαγορά – χρηματισμός («φακελάκι») είναι ο σημαντικότερος παράγοντας φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής, ενώ οι εκπαιδευτικοί θεωρούν την «παραγραφή», φορολογική αμνηστία και τέλος οι εργαζόμενοι σε ΟΤΑ θεωρούν σημαντικότερο υποκριτήριο τις ελαφριές ποινές, μείωση ποινής. Για τους τραπεζικούς, τα λιγότερο σημαντικά υποκριτήρια είναι η επιχειρηματική ηθική και η κουλτούρα των φορολογουμένων. Για τους εκπαιδευτικούς το λιγότερο σημαντικό υποκριτήριο είναι οι επιπλέον των τακτικών φόροι, Περαιώση, ενώ για τους εργαζομένους σε ΟΤΑ το λιγότερο σημαντικό υποκριτήριο είναι η επιχειρηματική ηθική. Η γραφειοκρατία και η σπατάλη δημοσίου χρήματος συγκεντρώνουν ποσοστά που τους κατατάσσουν στη μέση της λίστας. Οι εκπαιδευτικοί θεωρούν ότι η γραφειοκρατία επηρεάζει περισσότερο τη φοροδιαφυγή σε σχέση με τους άλλους δύο φορείς. Αντίστοιχα στη σπατάλη δημοσίου χρήματος, οι τραπεζικοί είναι αυτοί που την αξιολογούν ως σημαντικό παράγοντα φοροδιαφυγής σε σχέση με τους εκπαιδευτικούς και τους δημοσίους υπαλλήλους. Καταλήγουμε λοιπόν στο συμπέρασμα, ότι ανάλογα με τον τομέα εργασίας και απασχόλησής του, ο κάθε φορέας αξιολογεί και τα αντίστοιχα κριτήρια – υποκριτήρια.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η φοροδιαφυγή είναι ένα παγκόσμιο φαινόμενο που τα τελευταία χρόνια ακόμα και στις πιο ανεπτυγμένες χώρες έχει αυξηθεί. Τα ληφθέντα μέτρα για τον περιορισμό της δεν είναι ικανά να την εξαλείψουν σε επαρκές ποσοστό, παρά μόνον να την περιορίσουν σε λίγες περιπτώσεις.

Συχνά – λανθασμένα βέβαια - ταυτίζονται η φοροδιαφυγή και η παραοικονομία. Ωστόσο, η φοροδιαφυγή μπορεί να συμβεί και στη νόμιμη οικονομία με τη μη έκδοση π.χ. τιμολογίων αγοράς, ενώ η παραοικονομία λαμβάνει χώρα μόνο σε παράνομες πράξεις. Ακόμα η φοροδιαφυγή μπορεί να μη συνδέεται με το παραγόμενο προϊόν μιας χώρας δεδομένου ότι παρατηρείται και στη φορολογία μεταβίβασης ακινήτων. Συνεπώς, η φοροδιαφυγή συνδέεται με την «αδήλωτη οικονομία», ενώ η παραοικονομία με τη «μαύρη οικονομία». Οπότε, όπως πολύ εύστοχα είπε ο καθηγητής Γ. Αγαπητός «η παραοικονομία είναι παιδί της φοροδιαφυγής.»

Οι παράμετροι που καθορίζουν το ύψος της φοροδιαφυγής σε μια οικονομία σύμφωνα με τη διεθνή βιβλιογραφία είναι τρεις:

1. Το ύψος των φορολογικών συντελεστών
2. Η πιθανότητα εντοπισμού και τιμωρίας
3. Το μέγεθος των επιβαλλόμενων προστίμων

Η φοροδιαφυγή έχει σοβαρές επιπτώσεις στα δημόσια έσοδα, με αποτέλεσμα να μειώνονται οι κοινωνικές παροχές που προσφέρει το κράτος και να δημιουργούνται φορολογικές ανισότητες μεταξύ των φορολογούμενων. Επίσης, η πολυπλοκότητα και η αστάθεια του φορολογικού συστήματος και τα κενά που δημιουργούνται να λαμβάνουν συμβουλές ειδικών με αντικείμενο το «φορολογικό προγραμματισμό» των δραστηριοτήτων τους. Επιπλέον, υπάρχουν στρεβλώσεις στην ανταγωνιστικότητα των επιχειρήσεων διότι αυτές που φοροδιαφεύγουν έχουν σημαντικό συγκριτικό πλεονέκτημα σε σχέση με άλλες οι οποίες είναι συνεπείς στις υποχρεώσεις τους και έτσι καθίστανται πιο ανταγωνιστικές.

Η χρηματοπιστωτική κρίση του 2008 επηρέασε σημαντικά την Ελλάδα, η οποία αδυνατώντας να ανταπεξέλθει στις υποχρεώσεις της προς την Ευρωπαϊκή Ένωση και

την Ευρωζώνη ζήτησε βοήθεια υποστήριξης – χρηματοδότηση – προκειμένου να αποφύγει τη χρεοκοπία. Στα πλαίσια των δημοσιονομικών μεταρρυθμιστικών μέτρων που έλαβαν τα τελευταία χρόνια, βασική προϋπόθεση ήταν η αναδιαμόρφωση του φορολογικού συστήματος με απώτερο σκοπό την αύξηση των φορολογικών εσόδων. Το ελληνικό κράτος στην προσπάθεια του να εκπληρώσει τους στόχους του, επιβάλλει συνεχώς όλο και περισσότερους φόρους στους πολίτες του, με αποτέλεσμα η φοροδιαφυγή στη χώρα να αυξάνεται συνεχώς. Είναι ξεκάθαρο ότι η κυριότερη αιτία φοροδιαφυγής είναι η ολοένα και μεγαλύτερη φορολογική επιβάρυνση των φυσικών και των νομικών προσώπων σε συνδυασμό με την υψηλή ατιμωρησία που επικρατεί.

Η εκτενής φοροδιαφυγή στην Ελλάδα αποτελεί την πιο προφανή απόδειξη των ελλিপών ενεργειών και της ανεπάρκειας των εισπρακτικών μηχανισμών. Ορισμένοι πιθανοί τρόποι αντιμετώπισης του φαινομένου είναι οι ακόλουθοι:

1. Η αναδιάρθρωση των εισπρακτικών μηχανισμών
2. Η ανάκληση φοροαπαλλαγών
3. Η ανάκληση ειδικών ρυθμίσεων για τους φορολογούμενους

Μέσα από την εργασία μας διαπιστώσαμε ότι όλοι οι εμπλεκόμενοι φορείς είναι υπέρ της φορολόγησης των φυσικών και των νομικών προσώπων όταν αυτή όμως γίνεται με τρόπο δίκαιο και ίσο απέναντι προς όλους. Υπάρχουν πάρα πολλά κρούσματα εξαγοράς και διαφθοράς σε διάφορους τομείς του ελληνικού κράτους, μέσα από τα οποία οι «μεγαλοεισοδηματίες» καταφέρουν να αποφύγουν την υψηλή φορολόγηση. Πιστεύουμε ότι αυτό που ενοχλεί τον κόσμο και φοροδιαφεύγει είναι το αίσθημα της ανισότητας και της ατιμωρησίας. Εάν αυτά τα δύο αλλάξουν, θεωρούμε ότι τα ποσοστά φοροδιαφυγής θα μειωθούν σημαντικά. Συμπεραίνουμε λοιπόν, ότι το κράτος θα πρέπει στο μέλλον να επικεντρωθεί στη ενίσχυση της εμπιστοσύνης του προς τους πολίτες.

Επιπλέον, ένα άλλο βασικό πρόβλημα είναι οι συχνές αλλαγές των νόμων και η μη εφαρμογή τους. Σήμερα υπάρχουν τόσοι πολλοί νόμοι που κανείς δε μπορεί να τους ξέρει όλους και να τους τηρεί. Συνεπώς, το κράτος θα πρέπει να θεσπίσει λιγότερους και πιο ξεκάθαρους νόμους, οι οποίοι όμως να τηρούνται από όλους ανεξαρτήτου επαγγέλματος ή οικονομικής θέσης. Για να το πετύχει αυτό το κράτος είναι αναγκαίο να προχωρήσει σε περισσότερους και συχνότερους φορολογικούς ελέγχους, έτσι

ώστε να μπορέσει να καταπολεμήσει οποιοδήποτε φαινόμενο εξαγοράς ή φοροαποφυγής εντοπιστεί.

Στην Ελλάδα με το νέο φορολογικό νόμο Ν. 3943/2011 που δημοσιεύτηκε στο ΦΕΚ 66^Α/31-03-2011 η φοροδιαφυγή θεσπίστηκε ως διαρκές έγκλημα και συνεπώς ως «συνεχής αυτόφωρο» που ανάλογα του ύψους του οφειλόμενου φόρου χαρακτηρίζεται ακόμα και κακούργημα επισύροντας κάθειρξη από 5 μέχρι 20 έτη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Matsaganis and Flevotomou, (2010), Distributional implications of tax evasion in Greece, GreeSE Paper No 31, The Hellenic Observatory, London School of Economics and Political Science, London, p. 27 - 28
2. Αγγελόπουλος Π, (2010), «Τράπεζες και Χρηματοπιστωτικό Σύστημα», Εκδόσεις Σταμούλη, Αθήνα
3. Βαβούρα Ι, Μανωλά Γ, (2004), Η παραοικονομία στην Ελλάδα και τον κόσμο: προσέγγιση των βασικών πτυχών του προβλήματος.
4. Βαβούρα Ι.Σ., Μανωλάς Γ.Α., (2006), «Εισαγωγή στις μακροοικονομικές έννοιες», Εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα, σελ. 273
5. Βασαρδάνη, Μ., (2011), Φοροδιαφυγή στην Ελλάδα: μια γενική επισκόπηση, Οικονομικό Δελτίο της Τράπεζας της Ελλάδος, Ιούνιος, τεύχος 35 σελ. 16
6. Γέροντας, Α., (2005), Δημοσιονομικό Δίκαιο, Αθήνα-Κομοτηνή, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα
7. Γεωργακόπουλος, Θεόδωρος, Πάσχος Παναγιώτης, «Εισαγωγή στη Φορολογία», Εκδόσεις Μπένου, Αθήνα 2003
8. Γκουμπανιστάς Γ, (2004), «Ανάλυση του φαινομένου της φοροδιαφυγής», Ελληνική Ένωση Οικονομικής Ανάλυσης του Δικαίου
9. Διακομιχάλης Μ., 2019. Αιτίες φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής στην Ελλάδα: Έρευνα σε εφοριακούς, επιχειρηματίες και Λογιστές. Αθήνα: Διπλογραφία
10. Ελευθερίου, Ι, (2011), Διπλωματική εργασία, «Παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα εν μέσω κρίσης.», σελ. 7 – 8
11. Ζαρωτιάδης Γ, (2010), «Η φορολογική μεταρρύθμιση (ξανά) στο επίκεντρο», Ελευθεροτυπία, 18-02-2010, σελ. 20
12. Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών, (1993), «φορολογικό καθεστώς, παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα», Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα
13. Ιεραρχική Ανάλυση Αποφάσεων (ΑΗΡ) Ένα Μοντέλο Λήψης Αποφάσεων σε Συνθήκες Πολλαπλών Κριτηρίων, Διπλωματική εργασία στα πλαίσια μεταπτυχιακού προγράμματος σπουδών "Τα μαθηματικά των υπολογιστών

- και των αποφάσεων", Κόλλια Ηλιάνα, Επιβλέπων καθηγητής Τσάντας Νικόλαος, Πανεπιστήμιο Πατρών, ακαδημαϊκό έτος 2011 – 2012
14. Καλυβιανάκης, Κ. (1993), Φορολογικό καθεστώς – παραοικονομία και φοροδιαφυγή στην Ελλάδα, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, σελ. 25
  15. Κανελλόπουλος Κ, Κουσουλάος Ι και Ράπανος Β, (1995), «Παραοικονομία και φοροδιαφυγή: Μετρήσεις και οικονομικές επιπτώσεις», Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών, Εκθέσεις 15
  16. Καραβέλης Γ, (2011), «Μία εναλλακτική πρόταση για το Μνημόνιο», Ελευθεροτυπία, 22-01-2011, σελ. 20
  17. Κορομηλάς Γ., (2009), «Φοροδιαφυγή: Αιτίες και αντιμετώπιση», Ημερησία
  18. Οργανισμός Έρευνας και Ανάλυσης «ΔιαΝΕΟσις», «Πολυνομία, κακονομία και γραφειοκρατία στην Ελλάδα» των Δημήτρη Σωτηρόπουλου και Λεωνίδα Χριστόπουλου, 2017
https://www.dianeosis.org/wpcontent/uploads/2017/12/Polynomia_Main_UP_D_41217.pdf
  19. Παυλόπουλος Π., (1987), «Η παραοικονομία στην Ελλάδα: Μια πρώτη ποσοτική οριοθέτηση», Ειδικές Μελέτες 17, Ινστιτούτο Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών, Αθήνα
  20. ΣΕΒ, (2015), «Αναζητώντας το χαμένο χρόνο!», Εβδομαδιαίο δελτίο για την ελληνική οικονομία
  21. Σταματόπουλος Δ, και Καραβοκύρης Α, (2007), «Φορολογία Εισοδήματος φυσικών και νομικών προσώπων», Εκδόσεις Elforin, Αθήνα
  22. Τάτσος, Ν., 2001, «Η παραοικονομία και η φοροδιαφυγή στην Ελλάδα», Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, σελ. 20 – 23
  23. Τότσης Ν, και Τότσης Χ, (1993), «Ερμηνεία φορολογίας εισοδήματος φυσικών και νομικών προσώπων», Τόμος Α, Εκδόσεις Πάμισος, Αθήνα
  24. Υπουργείο Οικονομικών, (2011), Εθνικό επιχειρησιακό πρόγραμμα καταπολέμησης της φοροδιαφυγής 2011 – 2013, Πολίτες και πολιτεία μαζί. Σελ. 9-11

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Bana e Costa C. and Vansnick J., (2008), A critical analysis of the eigenvalue method used to derive priorities in AHP, European Journal of Operational Research
2. Belton V. and Stewart T., (2002), Multiple Criteria Decision Analysis, An Integrated Approach
3. Daude C, Gutierrez A, Melguizo, (2012), “What drives tax morale?”, Working Paper No. 315, OECD Development, Paris
4. Hillhman, A, (2013), Δημόσια Οικονομική και Δημόσια Πολιτική, Εκδόσεις Παπαζήση ΑΕΒΕ, Αθήνα
5. Saaty T.L., (1980), The Analytic Hierarchy Process, McGraw-Hill International, New York, NY, U.S.A.
6. Saaty, T.L., (1986), Axiomatic Foundation of the Analytic Hierarchy Process, Management Science, Vol. 32. No. 7, pp. 841 – 855
7. Saaty, T.L., (1994), Fundamentals of Decision Making and Priority Theory with the AHP, RWS Publications, Pittsburgh, PA, U.S.A.

ΙΣΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑ

1. Garcia Alarcon Gloria, Jose Daniel Buendia Azorin, Maria del Mar Sanchez de la Vega, «Tax evasion in Europe: An analysis based on spatial dependence», Social Science Quarterly, Volume 99, No.1, 2018 <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/ssqu.12382>
2. Revenue Statistics 1965-2016, OECD https://read.oecd-ilibrary.org/taxation/revenue-statistics-1965-2016_9789264283183-en και <https://data.oecd.org/tax/tax-revenue.htm#indicator-chart>
3. www.morax.gr

4. https://www.e-kyklades.gr/images/DELTIOTYPOUMELETI_F5317.pdf
5. J.Slemrod/S. Yitzhaki, paper 7473/1999, σημείο 1α , και υποσημείωση 3
6. https://www.e-kyklades.gr/images/DELTIOTYPOUMELETI_F5317.pdf